Orpana 1/2007

Tampereen seudun sukututkimusseura

Tampereen seudun
sukututkimusseura ry:n jäsenlehti

Orpana

nro 1/2007
vuodesta 1979 nro 65

Julkaisupäivä 2.1.2007

Toimitus Johanna Kurela
Taitto Kirsti Peill
Painatus Esaprint, Tampere

ISSN 0359-128X

Seuraava Orpana ilmestyy 3.9.2007. Siihen tarkoitettujen artikkeleiden on oltava perillä viimeistään **16.7.2007**.

Seuran osoite
Tampereen seudun sukututkimusseura ry
Kuoppamäentie 34 B 18, 33800 Tampere

Seuran tilinumero
Nordea Tampere 114630-7209098

Seuran www-osoite
www.tampereensukututkimusseura.net

Seuran sähköpostiosoite
seura@tampereensukututkimusseura.net

HALLITUS JA TOIMIHENKILÖT

Tiedot voimassa kevään 2007 vuosikokoukseen asti. Hallituksen jäsenet merkitty tähdellä.

Puheenjohtaja
Raine Raitio *
puh. 050 553 6863
sähköposti:
puheenjohtaja@tampereensukututkimusseura.net

Sihteeri
Hilja Toivio
Kuoppamäentie 34 B 18
33800 Tampere
puh. 050 593 1832
sähköposti: sihteeri@tampereensukututkimusseura.net

Jäsenasiat, osoitteenmuutokset, uudet jäsenet
Riitta Kuukka
Arkkitehdinkatu 26 A 15
33720 Tampere
puh. 0400 622 465
sähköposti: kuukka@pp.inet.fi

Varapuheenjohtaja, ohjelma-asiat
Tiina Miettinen *
Nahkatehtaankatu 7 B 41
33270 Tampere
puh. (03) 344 4599
sähköposti: tiinamarjut@kolumbus.fi

Rahastonhoitaja
Marja Laine *
Sillansalmentie 17 A
36240 Kangasala
puh. 040 552 7267
sähköposti: marja.laine@uta.fi

Retket
Jukka Sirén *
Hirvenojantie 12
36200 Kangasala
puh. 050 337 7860
sähköposti: ju.siren@hotmail.com

Julkaisujen toimitus
Johanna Kurela *
Sorsapuisto 1 A 10
33500 Tampere
puh. (03) 261 2292
sähköposti: johanna.kurela@kolumbus.fi

Webmaster
Heikki Nurmi *
Koiramäenkatu 19
33580 Tampere
puh. (03) 364 7487
sähköposti: heikki.nurmi@uta.fi

Kirjastonhoitaja
Hanna Turppa
Mustanlahdenkatu 20 C 163
33210 Tampere
puh. (03) 222 9881

Julkaisujen myynti ja tilaukset
Irma Vainio
Sammonkatu 13 C 66
33510 Tampere
puh. (03) 261 1176
sähköposti: irma.vainio@pp.sak.fi

Puheenjohtajan palsta

Seuran toiminta jatkuu

Syksyn synkistä ja masentavista hetkistä huolimatta seuran toiminta jatkuu edelleen. Ryhtyminen kesken vuotta puheenjohtajaksi ei ollut aivan outoa, sillä seuran toiminta ja sen hallitustyöskentely on minulle tuttua jo menneiltä vuosilta. Kiitänkin kaikkia seuran jäseniä luottamuksesta.

Myös vaikeaksi koettu sihteerikysymys saatiin ratkaistua. Molempiin tehtäviin sekä kokous- että jäsensihteeriksi löydettiin asiasta innostunut henkilö!

Sukututkimusharrastus kasvattaa yhä suosiotaan. Tampereen seudun sukututkimusseuran rooli tutkijoita yhdistävänä yhteisönä ja tiedonvälittäjänä on yhä tärkeämpi. Sukututkimus on jatkuvaa uuden oppimista ja löytämistä. Aloittelijat hyötyvät kokeneempien taidoista ja uudet jäsenet tuovat tullessaan toimintaan uusia ajatuksia.

Kärsivällisyyden ja vanhojen käsialojen lukutaidon lisäksi sukututkijat tarvitsevat myös monia muita taitoja sekä tietoa useista eri asioista. Harrastajien tietämys Suomen historiasta kaipaa jatkuvasti täydentämistä. Tiedon puute tai virheellinen tieto voivat johtaa pahimmassa tapauksessa virhepäätelmiin. Tiedon tarpeeseen tarjoavat omalta osaltaan apuaan seuran järjestämät esitelmätilaisuudet ja vuosittainen sukututkimuspäivä. On ollut ilo huomata runsas osanotto syksyn jäsentilaisuuksissa.

Suomen historia on myös monien sotien historiaa. Meillä kaikilla on varmasti sellaisia esi-isiä, jotka ovat osallistuneet johonkin sotaan ja jotkut jopa useampiin sotiin. Tällaisen esi-isän löytäessään herää monia kysymyksiä. Miksi ja miten sotaa käytiin? Miten joukko-osastot oli muodostettu? Miten sodat näkyivät kotirintamalla perheiden arjessa?

Eräs pirkanmaalaisten elämään 1700-luvulla voimakkaasti vaikuttanut tapahtuma oli suuri Pohjan sota. Tämän sodan ongelmiin perehdymme tämänvuotisessa sukututkimustapahtumassamme. Tervetuloa jälleen Sampolaan lauantaina 13. tammikuuta!

Raine Raitio

Kansikuva: Piispa Henrik (Harjavallan matkalta).
Suomalaisia pakanoita käännyttämässä ollut piispa Henrik sai legendan mukaan surmansa noin 1155 Köyliönjärven jäällä talonpoika Lallin iskettyä häntä kirveellä. Piispa Henrik on ollut Suomen kansallispyhimys jo 1290-luvulta asti.
– Kuva: Heikki Nurmi.

Pyhästä majasta museoon

Sukututkimusseuran matka Kokemäelle

Viime lokakuun puolivälissä lauantaina 43 seuran jäsentä nousi Länsilinjojen bussiin Tampereen Keskustorilta kello 8.30. Bussin kuljettajana toimi Markku Tila.

Ajelimme lievässä tihkusateessa Pispalan kautta vanhaa Turuntietä Nokian ohitse. Selvitettyämme kunnialla Sarkolan mahtavan mäen pysähdyimme aamukahville Ellivuoren risteyksen uusittuun Kiskokabinettiin. Tyydytettyämme kahvihampaan kolotuksen jatkoimme Tyrvään kylän ohitse Keikyän risteykseen, ylitimme Kokemäenjoen ja kurvasimme kohti Kauvatsaa.

Entinen Kauvatsan kunta on saanut asukkaansa jo varhaisella eräkaudella eli viimeistään 1200-luvulla. Hovioikeuden presidentti Jöns Kurjella ja hänen sedällään Axel Kurjella oli 1600-luvun alkupuolella Kauvatsalla rälssitiloja, mutta vuonna 1651 koko pitäjä liitettiin Porin kreivikuntaan, jonka kuningatar Kristiina samana vuonna lahjoitti sotamarsalkka Kustaa Hornille.

Kunta on selvästi elänyt miltei täysin maataloudesta, joitakin puusepänverstaita sekä sepänpajoja on ollut lisäksi työllistäjinä. Nykyään suurin työnantaja on erikoismaaleja valmistava Uula-Tuote. Kauvatsan mansikat ovat varsin tunnettuja ainakin Satakunnassa ja Tampereen seudulla.

Näimme Kauvatsan nykyisen, lääninarkkitehti C. J. von Heidekenin piirtämän kirkon vuodelta 1879. Nykyinen kirkko on entisen pitäjän kolmas. Vuoden 1970 alusta Kauvatsa on kuulunut Kokemäkeen.

Saavuimme varsinaiseen Kokemäkeen pohjoisesta ja tapasimme oppaamme Tuula Heinosen S-marketin pihalla. Ensimmäinen virallinen tutustumiskohde oli Kokemäenjoen etelärannalla.

Pyhän Henrikin Pyhä maja

Ylistarossa sijaitsevat Pyhän Henrikin saarnahuone ja muistokappeli. Pyhän Henrikin muistokappeli valmistui lopulliseen asuunsa kristinuskon maahantuomisen 700-vuotisjuhliin 1857. Se kuuluu vanhimpiin valtion ja yksityisten yhteisvoimin rakentamiin museorakennuksiin ja nähtävyyksiin maassamme. Hankkeesta saamme kiittää kahta Kokemäellä syntynyttä miestä, silloista Finströmin kirkkoherraa Frans Peter von Knorringia ja Kokemäen kirkkoherra Fredrik Grönholmia.

Oliko sitten juuri täällä piispa Henrikin viimeinen yöpymispaikka ja juuri se luhti, josta hän saarnasi senaikaisen kauppapaikan asukkaille ennen lähtöään Köyliöön, jäänee näyttämättä toteen. Tiedetään kuitenkin, kuinka talonpojat vanhoista ajoista lähtien pitivät aittaa kunnossa, ja Kokemäki muodostui aikanaan pyhiinvaelluspaikaksi lähinnä juuri "Pyhän majan" maineen vuoksi.

Pyhän Henrikin muistokappeli valmistui 1857. Rakennuksen sisällä on muinainen aitta, jossa piispa Henrikin kerrotaan saarnanneen tai yöpyneen ennen marttyyrikuolemaansa.

– Kuva: Hilja Toivio.

Rakennuksen puuainetta on tutkittu, ja on hyvin todennäköistä, että puu on kaadettu yli 800 vuotta sitten. Niiden tietojen mukaan, joita Sigfridus Aronus Forsius, Johannes Messenius ja Ulrik Rudenschöld aikanaan tallettivat julkaisuihinsa, sekä aitan rakennetta koskevien kansatieteellisten seikkojen perusteella ei ole epäilystä aitan pitkästä iästä. Tätä todistavat muun muassa kahdesta laudasta tehty ovi, jossa ovat vanhat, ulospäin leviävät saranaraudat. Aitta voinee todellakin olla vanhan Teljen ajoilta peräisin. Norjasta ja Ruotsista tunnetaan useita yli 800 vuoden ikäisiä puurakennuksia.

Tämän nähtävyyden jälkeen kiersimme Kokemäkeä bussissa oppaan opastamana. Näimme Vuolteen kartanon Tulkkilan sillan vieressä. Kartanoa asutti keskiajan lopulla 1400- ja 1500-luvulla kuuluisa Vuolteen suku eli Voltis släkten. Suvussa oli Satakunnassa vaikuttaneita tuomareita, ja sukua on naimakauppojen jälkeen siirtynyt myös Sääksmäen Jutikkalaan.

Tulkkilassa, Kokemäenjoen pohjoispuolella, näimme vanhojen hautojen ympäröimän keskiaikaisen kivisakariston, joka on aikaisemmin liittynyt Kokemäen aikaisempiin puukirkkoihin. Ohitimme myös viehättävän niin sanotun Ompelijan talon. Tulkkila on myös nykyisen Kokemäen kaupungin keskus kaupungintaloineen, kouluineen sekä kauppaliikkeineen. Se on varsin viehättävä, sillä rakennuskanta sisältää vieläkin enimmäkseen puutaloja. Kauppa ja liikenne ovat suurimmat työnantajat. Liikenneyrittäjistä suurin on Viinikka, jonka kuljetus- ja autoliikkeen henkilökunnan määrä on noin 200. Teollisuutta edustavat muun muassa Sini-Tuote sekä Peipohjassa Sataplast Oy.

Tulkkilan jälkeen suuntasimme Peipohjan asemalle. Siellä Asemapäällikön Koti -nimisessä ravintolassa söimme maittavan lounaan. Poikkesimme lounaan jälkeen vielä katsomassa pitkän puukujan päässä Kokemäenjoen rannalla sijaitsevaa Kokemäen kartanoa.

"Kokemäen linnojen" historiaa

Vanhan Kokemäen kuninkaankartanon vaiheet liittyvät myös niin sanottujen "Kokemäen linnojen" historiaan. Kokemäen kartano oli keskiajalla Satakunnan hallintokeskus. Kokemäenkartanon linnalääni tunnetaan jo vuodelta 1331, kuitenkin on ilmeistä, että Kokemäestä tuli alueen hallinnollinen keskus jo huomattavasti aikaisemmin. Kokemäenjoenkartanon omistajana mainitaan piispa Hemming 1355, ja se olikin vuoteen 1460 piispojen hallussa.

Kartano oli 1465–1470 Kaarle Knuutinpojalla ja sitten Sture-suvun omistuksessa. 1500-luvulla kartano oli Juhana III:n hallussa, ja Katariina Jagellonica asui siellä 1563–1565 Juhanan ollessa veljensä Erik XIV:n vankina. Vuosina 1755–1903 Kokemäenkartano oli von Knorring -suvulla, ja erikoisesti Eugen von Knorring kehitti siitä kukoistavan maakartanon.

Tarunomainen Kokemäenlinna on ilmeisesti sijainnut lähellä Kokemäenjoenkartanoa Linnaluodolla Yli-Forsbyn tilan kohdalla. Se on rakennettu jo ilmeisesti 1200-luvulla, mutta ensimmäisen kerran se mainitaan 1367. Tuolloin kuningas Albrekt Mecklenburgilainen suostui satakuntalaisten talonpoikien pyyntöön ja määräsi rakenteilla olevan linnan siirrettäväksi soveliaampaan paikkaan.

Kokemäenlinnan muodosti tornilinna, kastelli, josta valvottiin maakunnan jokiliikennettä. Veroa kerättiin joessa liikkuvilta linnan kohdalla olevalla poikkipuomilla. Vanhin linna oli ilmeisesti piispojen hallussa, ja Forsby oli yksi piispojen tiloista. Aborch eli Jokilinna oli niiden linnojen joukossa, jotka Suomen laamanni Jeppe Abrahaminpoika Djäkn luovutti 15.8.1395 saksalaismieliselle Knut Bonpoika Gripille. Tältä saareksi katkaistulta niemeltä onkin tavattu kivilinnan jäännöksiä.

Mikäli vanha Kokemäenlinna oli se, joka purettiin 1367 satakuntalaisten talonpoikien pyynnöstä, täytyy tämän Aborchin tarkoittaa jotakin muuta Kokemäenjoen Jokilinnaa, joka oli edelleen käytössä. Tämä linna on saattanut olla se myöhemmän Kokemäenkartanon jokitörmän alle rakennuttu tornilinna, jonka jäännökset näkyvät eräässä 1690-luvun kartassa ja jonka harmaakivisen tornin muurit hävitettiin lopullisesti vasta 1830-luvulla. Tämä linna voi olla myös Kokemäenjoen suussa ollut linna, mistä Pori sai nimensä.

Tiedetään, että Suomen todellinen hallitsija, drotsi Bo Joninpoika Grip, oleskeli kevättalvella 1374 ainakin kymmenen viikon ajan Kokemäenjoen kartanossa. On mahdollista, että hän tarmokkaana linnojen rakennuttajana määräsi rakennettavaksi tullitornin tai Jokilinnan hävitetyn linnan tilalle lähemmäksi kartanoa.

Kokemäenkartanon Jokilinna on todella ollut olemassa. Tiedetään nimittäin Kokemäen kirkkoherran pojan, sotapappi Bartholdus Stephanin valittaneen 1623 Turun hovioikeudessa, että Ala-Satakunnan vouti Mikko Mikonpoika oli pannut hänet käsirautoihin ja heittänyt sitten Kokemäenkartanon vanhaan vankitorniin. Tämä oli ilmeisesti tuo jokitörmän alla sijaitseva keskiaikaisen linnan jäännös. Nyttemmin vanhan linnan jäännökset ovat Kokemäenjoen vedenpinnan alla Porissa toteutettujen joenpinnan veden säännöstelyjen johdosta. – Kokemäenkartanolta otimme suunnan länteen.

Näyhälän kartanon omistajasuvun vaiheita

Saavuttuamme Harjavallan kuntaan poikkesimme heti Harjavallan puolella Ylisen taloon. Ylinen on osa Vanhaa Näyhälän kartanoa, joka aikoinaan jaettiin Ylisen ja Alisen tiloiksi. Ylisen pakarissa tilanomistaja Timo Juti kertoi tilansa, Näyhälän kartanon ja sukunsa historiasta.

Näyhälän lainlukijan Per Hanssonin kuoltua 1615 hänen tyttärensä Sigred Hansson nai vuonna 1618 Länsi-Göötanmaalla syntyneen luutnantin Hans Larsson Godhen, joka asettui Näyhälään. Godhe nousi majuriksi vuonna 1639. Hän teki sotapalvelusta erilaisissa tehtävissä 1600-luvun alkupuolen sodissa muun muassa Venäjän sodassa 1613–1617 Pihkovassa, Narvassa ja Novgorodissa Stolbovan rauhaan asti helmikuuhun 1617. Godhe jatkoi sotimista Inkerinmaalla ja Liivinmaalla puolalaisia eli sigismundilaisia vastaan 1617–1618. Hän teki rustipalvelusta Henrik Flemingin komppaniassa vuonna 1624, oli kotimaassa 1625 ja oli jälleen palveluksessa Itämeren provinsseissa 1628–1630. Hän palveli vielä 30-vuotisessa sodassa 1639 ja oli 54-vuotiaana sotimassa tanskalaisia vastaan 1644. Hans Larsson Godhe vaimoineen ja jälkeläisineen sai kuningatar Kristiinalta vuonna 1645 lahjoituksena Pirkkalan pitäjästä eli entisestä Teiskon pitäjästä kolme taloa: Kiimajoen, Asmundilan ja Koveron.

Godhen seuraava polvi muutti nimensä Godenhjelmiksi. Godhen suku on ollut varsin kuuluisa taiteellisista kyvyistään. Kannattaa mainita alttaritaulumaalari Bernt Abraham Godenhjelm. Myös Godhen jälkipolvissa törmäämme muun muassa Jean Sibeliukseen ja Akseli Gallen-Kallelaan. Juti-suku itse juontaa satakuntalaiseen vaikuttajaan Ylä-Satakunnan tuomariin Antti Äimään, joka eli 1726–1796.

Varjokuvien mestarin kotona

Yliseltä jatkoimme Emil Cedercreutzin museoon ja kulttuurikeskukseen, joka sijaitsee Harjavallan kaupungissa entisen Näyhälän kartanon alueella. Ennen sisäänmenoa kävimme vielä Hans Godhen muistomerkillä, joka on pienen matkan päässä museosta. Museon perusti kuvanveistäjä ja vapaaherra Emil Cedercreutz (1879–1949) kesäasuntoonsa 1900-luvun alkupuolella.

Taiteilijakoti Harjula on yksi museon helmistä. Se kertoo elävästi taiteilijan harrastuksista: taiteesta, musiikista ja sisustuksesta. Cedercreutz oli myös taiteen kerääjä, ja nähtävillä onkin kokoelma 1800-luvun lopun ja 1900-luvun alun taidetta, maalauksia, grafiikkaa ja veistoksia. Emil Cedercreutzia on pidetty myös aikansa parhaana suomalaisena siluettitaiteilijana. Siluettinäyttelyssä on esillä hänen leikkaamiaan taiturimaisia varjokuvia.

Syysretken osallistujia Näyhälän herran majuri Hans Larsson Godhen muistomerkillä.
– Kuva: Heikki Nurmi.

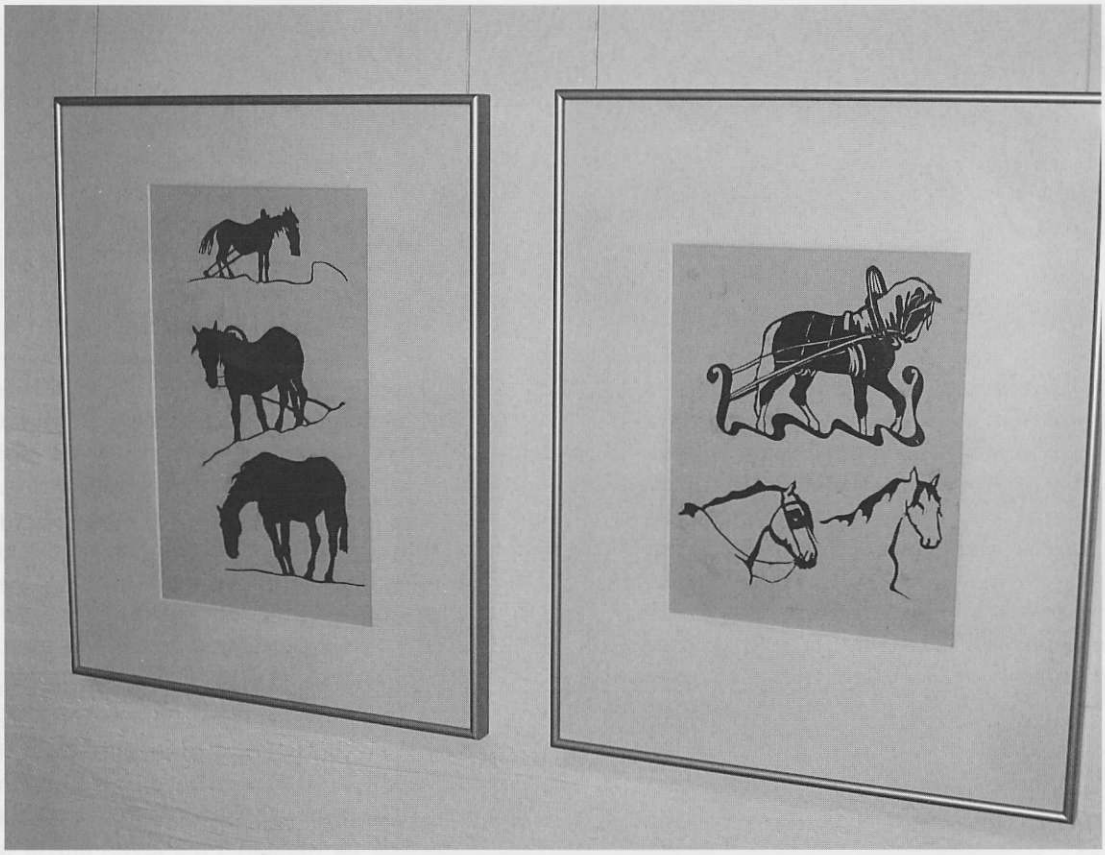

Taiteilija Emil Cedercreutz oli loistava siluettien leikkaaja. Hän oli taiteessaan kiinnostunut erityisesti hevosista. – Kuva: Hilja Toivio.

Museo käsittää Maahengen temppeli -nimisenä tunnetun kansatieteellisen osaston. Hämmästellen täytyy todeta sitä vaivannäköä ja harrastusta, jota on aikanaan tarvittu esineiden keräämiseen. Siellä on suuri määrä maataloustyökaluja, ajovälineitä, kalastusvälineitä ja kotitekstiilejä. Esineiden valinnassa on kohdistettu huomio etenkin käsityötaitoon. Maahenki, arvostus ja mielenkiinto maatyötä, maanviljelysväestöä ja luontoa kohtaan oli Emil Cedercreutzille perua Köyliön kartanossa vietetyistä lapsuus- ja nuoruusvuosista.

Harjavallasta palasimme Kokemäelle, missä kävimme vielä tutustumassa Kokemäen vuonna 1786 rakennettuun ja 1886 laajennettuun puiseen kirkkoon. Alttaritaulun, jäljennöksen Rafaelin Kristuksen kirkastumisesta maalasi 1876 Pietarin taideakatemian oppilas S. Tvorosnikov. Räisälän seurakunnan lopettajaisjuhlissa 18.12.1949 luovutettiin sen kirkon alttaritaulu Kokemäen kirkkoon. Taulu esittää Jeesusta siunaamassa lapsia, ja sen on maalannut hovimaalari R. W. Ekman vuonna 1873. Kirkossa käyntimme aikana seuramme jäsen Pentti Pelto esitti uruilla musiikkia.

Kokemäeltä ajoimme entisen presidenttimme Risto Rytin kotikaupunkiin Huittisiin kahville ja sieltä jo hämärän laskeutuessa Tampereelle.

Jukka Sirén

Orpana suosittelee

Suomalaisen sukututkimuksen pioneeri Jully Ramsay (Julia Maria o.s. Ekström, 1865–1919) tunnetaan sukututkimuspiireissä etenkin merkittävästä neliosaisesta teoksestaan *Frälsesläkter i Finland intill Stora ofreden*. Ramsay on kirjoittanut myös kiinnostavan kokoomateoksen *Skuggor vid vägen*, missä hän kuvaa 1500- ja 1600-luvun ihmisiä ja tapahtumia. Orpana suosittelee siihen tutustumista!

Puheenjohtaja ja kokoussihteeri esittäytyvät

Syksyllä 2006 järjestetyssä ylimääräisessä yhdistyskokouksessa valittiin seuran uudeksi puheenjohtajaksi seuraamme pitkään kuulunut ja sen hallituksessa 1996–1997 ohjelmavastaavana toiminut Raine Raitio. Sihteerin tehtävät on jaettu kahtia kokoussihteerin ja jäsensihteerin tehtäviin. Jäsenasioista vastaavaksi sihteeriksi seura on saanut Riitta Kuukan ja kokoussihteeriksi Hilja Toivion. Seuraavassa esittäytyvät uusi puheenjohtajamme ja kokoussihteerimme; lisää esittäytymisiä on luvassa seuraavassa Orpanassa.

Raine Raitio puheenjohtaja

Sukujuuriltani olen hämäläis-satakuntalainen. Isoisäni Ilmari Raitio oli kotoisin Parkanosta. En tiedä, kuinka yleinen todellisessa elämässä on vanhojen kotimaisten elokuvien tarina tukkijätkästä, joka tulee taloon isännäksi. Näin kuitenkin kävi. 1930-luvun lopulla Nokia Oy:n työnjohtajaksi kohonneesta isoisästäni tuli kuhmalahtelaisen talon isäntä.

Todettakoon, että 1900-luvun alkuun saakka Raitiot tunnettiin Sandstedt-nimellä. Muut esi-isäni ovat etupäässä Kuhmalahdelta, Eräjärveltä (nyk. Orivesi), Kangasalta, Pälkäneeltä ja Padasjoelta kotoisin olevia talollisia.

Historia on kiinnostanut minua jo siitä lähtien kun olen oppinut kävelemään. Pienenä lapsena tiesin kuhmalahtelaisia sukujuuriani viisi polvea taaksepäin. Sukututkimuksen aloitin hieman yli 20-vuotiaana ja myöhemmin päädyin Tampereen työväenopistoon Jorma Räsäsen kurssille. Moni asia oli tuolloin 1980-luvun alussa toisin. Harrastajien määrä oli nykyistä paljon pienempi ja esimerkiksi mikrofilmejä luettiin tuohon aikaan Vanhan kirjastotalon vintillä.

Lopulta historia vei kokonaan mukanaan, ja siirryin opiskelemaan Tampereen yliopistoon Suomen historiaa. Alusta alkaen opinnoissa oli mukana myös toinen suuri kiinnostukseni kohde, musiikki. Toisen laudaturtyöni olen tehnyt etnomusikologiasta.

Reilut kymmenen vuotta olen elättänyt itseni freelancerina tehden tilaustutkimuksia eri tahoille. Varsinaiseksi päätyökseni ovat muodostuneet paikallishistoriat ja tätä aihetta sivuavat teokset. Näin historiasta on tullut harrastuksen lisäksi myös työ.

Kirjoitustyön ohella olen opettanut eri kansalaisopistoissa mm. historian- ja perinteentutkimusta, sukututkimusta ja kirjallisuutta sekä ohjannut kyläkirjojen tekijöitä.

Raine Raition puheenjohtajuuskauden alkuun sattui yksi seuran historian eniten kuulijoita vetänyt esitelmätilaisuus. Raimo Vasaran esitelmä kirkkoherranviraston sisällöstä veti paikalle yli 90 kiinnostunutta.

– Kuva: Johanna Kurela.

Hilja Toivio kokoussihteeri

Opiskelen Tampereen yliopistossa Suomen historiaa, ja läheisin harrastukseni historian ohella ovat hevoset. Hevosinnostukseni olen perinyt luultavasti äidinäidiltäni, sillä hänet muistetaan niin hevosen ohjaksista heinäpellolta, hurjista laukoista kyläteillä kuin jääraveista. Olen touhunnut hevosten kanssa lähes 15 vuotta, eikä loppua näy. Tutkin parhaillaan hevosen historiaa 1800-luvun lopulla, jonne oman suomenhevosrotumme sukujuuret johtavat. Mainittakoon, että lähes jokaisen suomenhevosen sukupuusta löytyy noilta ajoilta valtion omistama kruununori, joilla pyrittiin parantamaan hevostalouden tilaa.

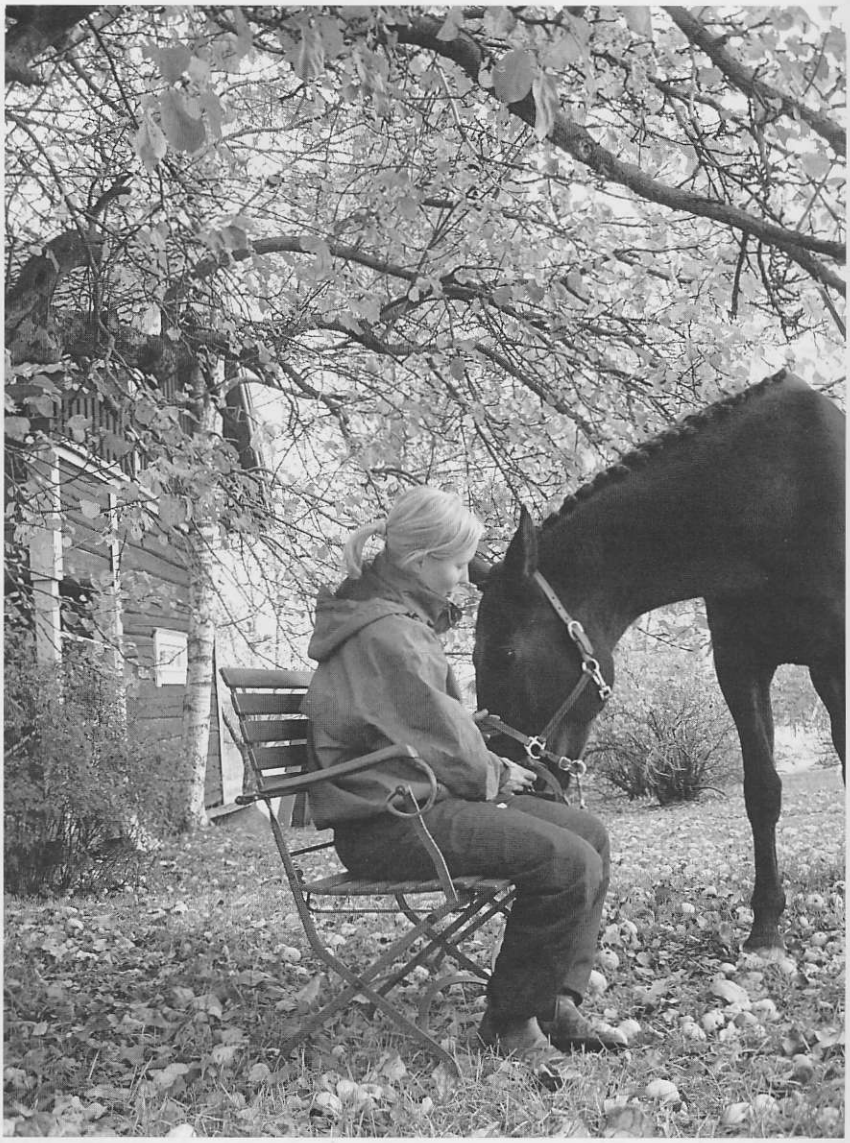

Hilja Felicia-hevosen vierellä äidin kotitalon omenapuun alla syksyllä 2005. – Kuva: Essi Mäkijärvi.

Tie sukututkimuksen pariin vei minut ensimmäisen kerran jo ala-asteella. Eräs opettaja oli innostunut sukututkimuksesta ja piti siitä valinnaista kurssia. Sukututkimuspajassa haastattelimme isovanhempamme ja piirsimme omat sukupuumme. Kului kuitenkin muutama vuosi, ennen kuin aloitin varsinaisen sukututkimuksen. Menin 19-vuotiaana Ahjolan sukututkimuskurssille, ja Pekka Nuottajärven hyvässä huomassa alkoi matka suvun menneisyyteen. Pekka oli minulle tärkeä, kuin isähahmo sukututkimuksessa. Häneltä saattoi aina kysyä neuvoa, ja pääsin tutkimuksessani jälleen eteenpäin.

Vuonna 2001 aloin tutkia isäni puolen sukua, koska äitini puolen suku on tutkittu 1500-luvulle asti. Viiden sukupolven ajan äitini suku on vaikuttanut Sahalahdella, mutta juuret johtavat lopulta Kuhmalahden Pajulankylän Sipilän taloon. Sinne matkasi 1500-luvulla yksi kolmesta pälkäneläisestä veljeksestä: Sipi perusti Sipilän, Matti Mattilan ja Lauri Konttilan talon, koska hänen kerrotaan kantaneen aina konttia selässään.

Isäni suvun juuret ovat samoin Kuhmalahdella, ja niiden tutkimisen tiellä olen edelleen. Sukuni juuret ovat siten sidoksissa vahvasti Hämeeseen sekä sen viljavainioihin. Eli esi-isäni ovat olleet talollisia ja torppareita ja hyvin paikallaan pysyvää väestöä. Muutaman kerran puolisoa on haettu naapurikyliltä, mutta aina on palattu pitämään omaa kotitaloa. Siurolan (myöhemmin Mäki-Siuro) talo on ollut pappani suvun kotitalona usean sukupolven ajan.

Mummuni sukuun puolestaan liittyy vaiheikkaampia tarinoita. Suvussani on kerrottu tarinaa ranskalaisesta upseeri Alfthanista, joka palveli tsaarin armeijassa Suomen sodan aikaan. Hänen kerrotaan rakastuneen riihimäkeläiseen myllärin tyttäreen ja perustaneen hänen kanssaan torpan. Aloimme pikkuserkkuni kanssa selvittää, virtaako meissä todella ranskalaista verta, niin kuin väitetään. Päädyimme Lopelle Launoisten kartanoon, jossa kartanon piika Leena Maija synnytti aviottoman lapsen vuonna 1815. Poika kastettiin Kalleksi, ja pappi oli alkanut kirjoittaa hänestä Kustaanpoikaa, mutta oli vetänyt kirjoituksensa yli. Kartanon isäntänä oli tuolloin kersantti Kustaa Alfthan. Hän otti Kalle-pojan kasvatikseen, ja rippikirjassa Kalle mainitaan ruotsinkielisenä. Myöhemmin Alfthan kuitenkin avioitui taloudenhoitajansa kanssa, ja Kalle muutti avioiduttuaan torppariksi. Varmuutta ranskalaisista sukujuuristamme emme saaneet, mutta kuka tietää...

Tampereelta uusi tähti sukututkimuksen taivaalle

Tiina Miettisestä Genoksen päätoimittaja

Suomen Sukututkimusseuran nykyinen toiminnanjohtaja Pasi T. Kuusiluoma aloitti sukututkijan uransa Tampereen seudun sukututkimusseuran helmassa, Jorma Räsäsen kouluttamana. Samanlainen tausta on myös sukututkijoiden arvostaman Genos-lehden uudella päätoimittajalla, tamperelaisille tutulla Tiina Miettisellä.

Keväällä 2006 Suomen Sukututkimusseuraan valittiin edellisenä syksynä menehtyneen Leif Metherin tehtävään toiminnanjohtajaksi Pasi T. Kuusiluoma. Kuusiluoma oli aiemmin toiminut ansiokkaasti seuran Genos-lehden toimittajana. Vaativa toimitustyö ja monilukuiset toiminnanjohtajan tehtävät kävivät kuitenkin liian raskaaksi yhden ihmisen tehdä, joten Kuusiluoma päätti luopua Genoksen päätoimittajuudesta. Aikakausjulkaisun uudeksi päätoimittajaksi hän ehdotti historiantutkija, filosofian lisensiaatti Tiina Miettistä Tampereelta.

– Kuusiluoman ehdotus tuli minulle yllätyksenä, Tiina Miettinen kertoo. – Hetken asiaa harkittuani päätin suostua. Vallanvaihto tapahtui jo lokakuussa 2006, mutta toki entinen päätoimittaja auttaa ja ohjaa koko ajan. Tällä hetkellä tuntuu, että oppimista on vielä tosi paljon.

Genos on edellisen päätoimittajan aikana löytänyt linjansa eikä mitään sisältöön vaikuttavia suuria muutoksia ole tulossa. Sen sijaan julkaisun organisaatiota on uudistettu. Genokselle on nimetty arvovaltainen toimitusneuvosto ja toimituskunta, jotka toimivat päätoimittajan apuna.

Tieteellisyydestä ei tingitä

– Genokseen voi kirjoittaa aivan kuka tahansa. Minusta on hienoa, että Suomessa on tieteellinen lehti, johon ihan kuka tahansa ammattiin tai asemaan katsomatta voi kirjoittaa artikkelin. Jokainen voi harrastaa sukututkimusta ja kehittyä siinä. Perusteellinen rippikirjatutkimuskin kelpaa kyllä Genokseen, jos se on hyvin tehty ja siinä on jokin idea, aikakausjulkaisun uusi päätoimittaja selvittää.

Tieteellisyydestä ei julkaisussa kuitenkaan tingitä. Genoksessa pidetään tiukasti kiinni muun muassa lähdeviitteiden vaatimuksesta. – Ihmiset luottavat Genoksessa julkaistujen sukuartikkeleiden tietoihin. Nykyään netissä julkaistaan suuret määrät sukututkimuksia ja samoin ilmestyy paljon sukukirjoja, joista puuttuvat lähdeviitteet. Tällaisiin tietoihin ei voi luottaa.

Genos-artikkeleiden luotettavuus varmistetaan ennen julkaisemista. – Päätoimittaja lukee tarjotut artikkelit ja lähettää kiinnostavat tarkemmin luettavaksi sellaisille henkilöille, joilla on aiheesta tietoa. Yleensä kyseessä on joko kokenut sukututkija tai historiantutkija, kertoo Miettinen. – Tätä tarkoittaa siis referee-käytäntö. Sen jälkeen toimitussihteeri muokkaa artikkelit ja päätoimittaja on tarvittaessa yhteydessä kirjoittajaan. Yhteistyö on kaiken a ja o.

Käytäntö kuulostaa aika vaativalta. Oletko itse kirjoittanut Genokseen? – En ole, Tiina Miettinen hymyilee. – Tosin tekeillä on useampikin artikkeli Genokseen. Toivottavasti saan ne joskus valmiiksi. Suomen Sukututkimusseuran Vuosikirjassa on kuitenkin julkaistu minun ja Ulla Koskisen tutkimus Pälkäneen Kirvun Knaapila-Ekorren suvusta.

Hämäläis-karjalaiset juuret

Tiina Miettisellä ja Genoksen edellisellä päätoimittajalla P. T. Kuusiluomalla on yhteisiä piirteitä: he ovat aloittaneet sukututkimuksensa teini-iässä, molemmat toimineet aktiivisesti Tampereen seudun sukututkimusseurassa ja kumpikin olleet legendaarisen Jorma Räsäsen oppilaita.

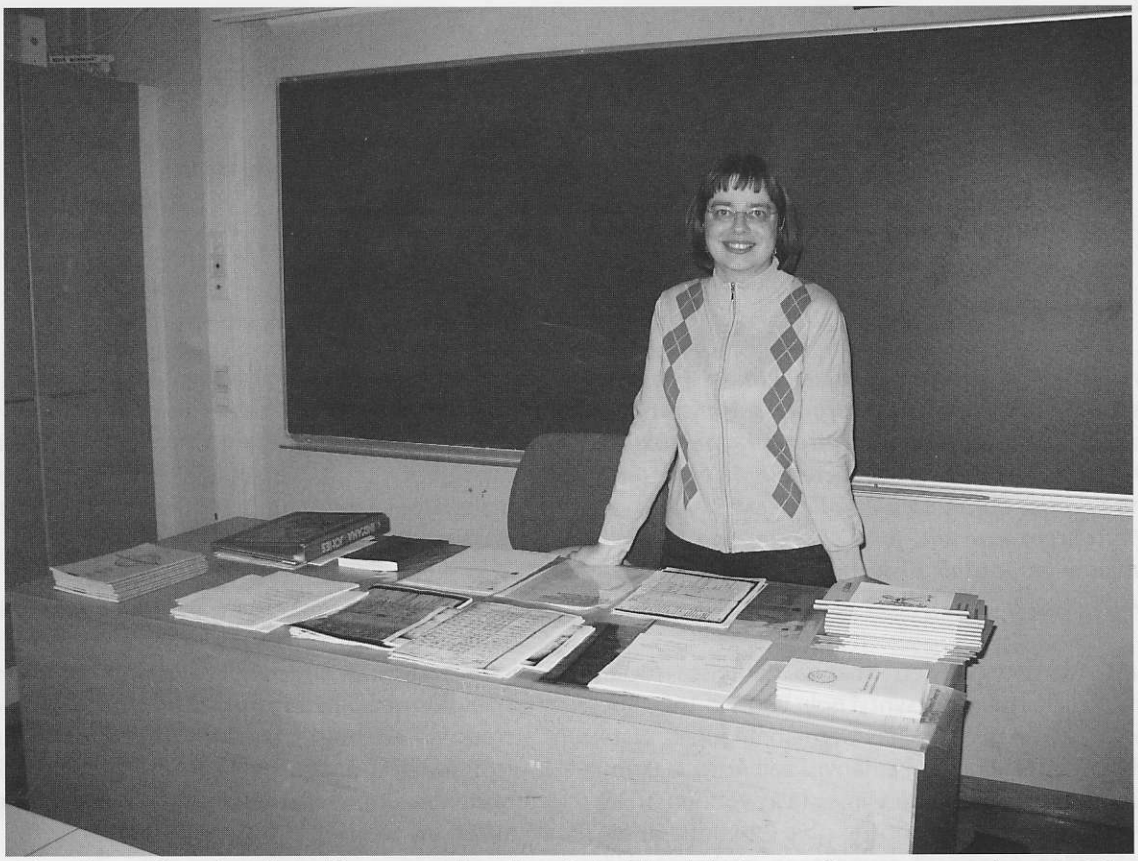

Historiantutkijana ja sukututkimusopettajanakin toimiva Tiina Miettinen on Tampereen seudun sukututkimusseuran ensimmäisen puheenjohtajan Jorma Räsäsen oppilaita. – Kurssit pidettiin 1980-luvun lopulla uuden pääkirjasto Metson alakerran lukusalissa, joka nykyisin toimii mikroluokkana. Olin samassa salissa viime syksynä omien peruskurssilaisteni kanssa. Tunne oli juhlallinen ja liikuttava. Siinä salissa aloitin siis sukututkijan urani ja nyt palasin sinne sukututkimuksen opettajana, Miettinen kertoo.

– Kuva: Johanna Kurela.

Yhteinen piirre on myös mieltyminen nuijasodassa toimineeseen omaan esi-isään – tosin suosikki löytyi rintamalinjan eri puolilta. Siinä missä Kuusiluomaa kiinnostaa Jaakko Ilkan alipäällikkö Niisius, on Miettinen puolestaan törmännyt sukupuussaan Henrik Jesperinpoikaan, Luopioisten Lemmettylän herraan.

– Hän on moninkertainen esi-isäni, joka mestattiin nuijasodan päätteeksi. Henrik oli kukistamassa verisesti nuijamiesten kapinaa ja näytti talonpojille, kuka on herra läänityksillään. Kun sama mies tulee sukupuussa vastaan useamman kerran, niin totta kai hän alkaa tuntua tärkeämmältä kuin muut. Olipa sitten maineeltaan millainen tahansa, Tiina Miettinen nauraa.

– Sukujuureni ovat äitini puolelta täysin Kanta-Hämeen alueella ja isäni puolelta Kannaksen Karjalasta. Olen siis täsmälleen puoliksi hämäläinen ja puoliksi karjalainen. Muiden heimojen edustajia ei löydy sukupuustani ennen 1600-lukua. Tai onpa sittenkin, Tiina muistaa.
– Äidin sukupuusta löytyy yksi Skånessa syntynyt ruotusotilas 1700-luvulta.

Johanna Kurela

Tampereen seudun sukututkimusseura toivottaa sydämellisesti onnea Tiina Miettiselle tehtävässään Genoksen päätoimittajana!

Silloin kukkii mantelipuu

Margareta Hansintytär Kettermannan muistoruno

Kamariviskaali Antti Jaakonpoika Äimän (Anders Jacobsson Aemelaeus) leski Margareta Hansintytär Kettermanna kuoli 87 vuoden ikäisenä 19. heinäkuuta 1691. Hänen hautajaisiaan vietettiin 4. lokakuuta samana vuonna Euran emäkirkolla. Ajan tavan mukaan Margareta-rouvalle, joka nuorempana tunnettiin tiukkana emäntänä, oli kirjoitettu useita kaipaavia muistorunoja.

Margareta Hansintytär Kettermanna (lähteissä myös Ketarmannus, Kietterman) syntyi noin vuonna 1604 Kokemäen Kiettaren talossa Hans Hermanninpojan tyttärenä. Hänestä tuli Suomen kamariviskaali Antti Jaakonpoika Äimän toinen puoliso viimeistään vuoden 1636 paikkeilla, jolloin Margareta oli jo noin 32-vuotias. Heidän Kokemäen Äimälässä asuneeseen perheeseensä kuului tiettävästi 12 lasta, joista osa oli miehen ensimmäisestä avioliitosta. Margareta jäi leskeksi tammikuun lopussa 1660 ja eli yli kolmekymmentä vuotta miehensä jälkeen. Vasta 87-vuotiaana menehtynyt rouva Margareta oli ehtinyt haudata jo useat lapsensakin ennen kuolemaansa 19. heinäkuuta 1691. Hänet haudattiin Euran emäkirkolle 4. lokakuuta 1691.

Upsalan yliopiston kirjastossa on säilytteillä rouva Margaretan kunniaksi painettu arkki hänelle omistettuja muistorunoja. Runoja on neljä, joista päärunon oli kirjoittanut smoolantilainen ylioppilas Jonas Iflander (1660–1728). Kolme muuta kirjoittajaa olivat vainajan kaksi poikaa Andreas ja Nicolaus Aejmelaeus sekä Zacharias N. Lietzen, joka oli ilmeisesti rouva Margaretan Jakob-pojan vaimon Klara Nilsintytär Lietzenin serkku.

Muistorunot eivät yleensäkään ole kovin henkilökohtaisia, vaikka niistä voi selvitä joitakin vainajalle ominaisia, persoonallisia piirteitä. Rouva Margaretalle omistettujen runojen perusteella hänen näkönsä oli huomattavasti heikentynyt, ja ilmeisesti hän viimeiset vuotensa oli sokea. Päärunossa piirretään synkkä kuva vanhuuden vaivoista ja surkeudesta ja maalataan sen vastapainoksi kirkas kuva sielusta, joka riemuiten luopuu maanpäällisestä elämästään päästäkseen Jumalansa syliin.

Tyyliltään runot ovat varsin kömpelöitä. Ohessa julkaistavan, suomeksi käännetyn päärunon kirjoittaja Jonas Jonae Iflander ei ole ansioitunut myöhemminkään merkittävänä runoilijana. Iflander oli rouva Margaretan kuoleman aikoihin jo yli 30-vuotias ylioppilas Turun akatemiasta. Hänet vihittiin seuraavana vuonna papiksi Ruotsissa, mistä hän oli kotoisin ja missä hän teki myöhemmän elämäntyönsä. Ei ole kovin luultavaa, että hän olisi tuntenut rouva Margaretan henkilökohtaisesti. Hän on mahdollisesti tarjoutunut tehtävään ainoastaan kartuttaakseen niukkaa rahapussiansa.

Muistorunossa on kömpelyydestään huolimatta joitakin kauniita kielikuvia, kuten verrattaessa harmaantuneita hiuksia kukkivaan mantelipuuhun. Nämä kauneimmat kuvat ovat kuitenkin peräisin Vanhan testamentin Saarnaajan kirjasta, jonka lukuun 12 rouva Margaretan muistoruno perustuu. Vertaus on Suomen oloissa kovin eksoottinen – mantelipuuthan eivät menesty meidän ilmastossamme.

Sielukas matroona vai Musta-Maija?

Margareta Kettermannan varhaisempia vaiheita tunteva yllättyy muistorunoissa piirtyvästä hurskaasta matroonasta. Rouva Margareta oli kuitenkin – ainakin jäljelle jääneiden asiakirjojen valossa – nuorempana topakka nainen, joka päättäväisesti valvoi perheensä omaisuutta ja vei riita-asiat käräjätupaan.

Erityisen merkittävä oikeusjuttu käytiin 37 vuotta ennen rouva Margaretan kuolemaa, vuonna 1654, kun Euran käräjillä käsiteltiin syytettä Margaretan murhayrityksestä. Äimän omistaman Vaaniin talon lampuoti Niilo Heikinpoika perheineen oli uhkaillut rouva Margaretaa ja koko Äimän perhettä murhalla ja murhapoltolla. Lampuoti oli jopa lähettänyt Kerttu-tyttärensä surmaamaan Margaretan. (Ruuth 1911: 62–64.)

Riidan taustalla oli ilmeisesti paitsi lampuotisuhteeseen liittyviä erimielisyyksiä myös taikuussyytöksiä. Kerrottiin, että kamariviskaali Äimän käskystä oli juotettu lampuodin Kerttu-tyttärelle keittoon sekoitettuna taikajuomaa, joka teki tytön hulluksi. Margareta-rouva oli pidättänyt hullun Kertun ja lukinnut tämän joksikin aikaa telkien taakse. (Ruuth 1911: 62–64.)

Oikeusjutussa kerrottiin Margaretaa solvatun nimityksillä Musta-Maija ja Pitkä-Maija, ja häntä oli letkautettu myös Sika-Marketaksi, koska tämä oli kerran ottanut sian palkaksi lehmän ruokkimisesta; lehmä lienee ollut ruokittavana kamariviskaalin karjan kanssa.

Ålderdomens Staaff

Margareta Kettermannan (1604–1691) muistoruno

Ajattele Luojaasi ja nuoruuden ihania vuosia;
ajattele, kuinka pian ne kuluvat ja vanhuus voittaa sinut.
Niin kuin sateen jälkeen usva nousee,
niin käy vanhuudessakin, kun Suru näyttäytyy.
Vartijat vapisevat ankarasti, kun pää ja kädet tutisevat;
vahvakin taipuu, kun jalat horjuvat.
Myllärit seisovat turhaan, kun joka hammas
putoaa pois suusta eikä voi enää pureskella.
Ikkunat pimenevät, kun näkö ja silmät heikkenevät
eivätkä enää näe, vaan tarvitsevat silmälaseja.

Kun haat ja joka uksi pysyvät kiinni suljettuina,
silmät painuvat sisään, huulet ovat siniset.
Ja myllyn pauhun ääni hiljenee, kun jalo sointi
heikkenee, haipuu pois; muinaislaulun riemusta
havahtuu nopeasti linnun ääneen,
sillä vanha ei saa enää niin nopeasti unta kuin nuori.
Ja korvat, laulun kaksi tytärtä, lannistetaan,
ne riippuvat ja kuuroutuvat.
Kumpareet pelottavat, kauhistuttavat tiellä,
kun huojuvat polvet eivät enää liiku vauhdikkaasti.

Silloin kukkii mantelipuu, kun pää ja hiukset
harmaantuvat ja käyvät vanhuuden ja vuosien myötä valkeiksi.
Käy raskaaksi myös heinäsirkan lystikäs hyppely,
kun selkä painuu koukkuun ja iho moneen kurttuun.

Vaan ei kaikki ilo katoa: luota siihen, kun vaara on suurimmillaan,
että kurja ruumis saa levätä haudassa.
Vanhat itkevät käydessään sinne ja tänne,
sillä ankara yskä ja muu tauti vaivaa heitä.
Hopeaiset kulkevat matkaansa, ja suonet sekä jänteet,
luut ja ytimet sekä liha kuivettuvat ja häviävät pois.
Sydämen kultalähde ehtyy, se vaikeasti valittaa,
ja veri pakenee, henkeä ahdistaa.
Voimat valuvat kuin vesi vuotavasta sangosta; keuhkot ja maksa valittavat,
ja myllynratas rikkoontuu, kun vatsa ei enää siedä ruokaa.

Ah, ajattele nyt, armas sielu, ja muista rajallisuutesi!
Oi, nuoruuden kaunis verso, kuinka vanhuus on armoton!
Muista, kuten tämä autuas sielu ja jumalaapelkäävä matroona,
joka on taistelunsa kamppaillut ja ansainnut elämän kruunun;
sillä hän uhrasi nuoruutensa vuodet Jumalalleen
ja on koko elämänsä uskollisesti pysynyt hänen sanassaan.
Vielä kalvakassa kuolemassa hän huusi rakasta Jeesustaan:
"Oi Herra, auta nyt, anna apusi olla lähelläni,
anna minulle autuas hetki levätä rauhassa
ja ota nyt sieluni pois, anna sen asua luonasi."

Tässä sydämen riemussaan hän lähetti henkensä Jumalalle,
ja se oli hänen Jumalalleen rakas, sillä se tunsi hänet parhaiten,
joka nyt vaalii hänen jaloa sieluaan sylissään
vapaana tuiskusta ja tuskasta, Jumalan turvaisassa satamassa!

Nimitys Pitkä-Maija viitannee siihen, että rouva Margareta oli aikansa naisten joukossa varsin kookas. Mustaksi-Maijaksi häntä oli nimitetty siksi, että hän vihapäissään tummeni raivosta. Niilo Heikinpojan mukaan "enär Fiscalens hustru blijffver ijfrigh, tå förändrar hon sin färga, så at ingen må tå henne besöckia" (kun viskaalin vaimo kiivastuu, muuttaa hän värinsä, niin ettei kenenkään silloin pidä hänen luokseen menemän). (Ruuth 1911:62–64.)

Itse kamariviskaali ei työkiireittensä vuoksi voinut itse valvoa omaisuutensa hoitoa, joten rouva Margaretan kaltainen päättäväinen nainen oli hänelle kullan arvoinen. Vuodesta 1648 rouva Margareta asui Euran Vaaniin rusthollissa, ja siellä sammui hänen elämänsä, kun hän – muistorunon mukaan – "oli taistelunsa kamppaillut".

Ulla Koskinen – Virpi Nissilä – Tiina Miettinen – Johanna Kurela

Lähteet

Euran käräjät 25.–30.5.1654, s. 252–255.

Aimo Halila: Opin teillä oppineita. WSOY, 1980.

Helsingin yliopiston ylioppilasmatrikkeli 1640–1852. Osoitteessa http://matrikkeli.helsinki.fi/ylioppilasmatrikkeli/index.php.

Kansallinen elämäkerrasto. WSOY, Porvoo, 1934.

Margareta Hansintytär Kettermannan muistoruno. Säilytteillä Upsalan yliopiston kirjastossa.

Y. O. Ruuth: Kamariviskaali Antti Äimän elämä ja toiminta. Historiallinen arkisto 22, 1911.

Uutuuksia kirjastossamme

Husa, Risto: Husan suursuku. 2005.

Ikaalisten entisen emäpitäjän historia I–III. Ilmestyneet 1996, 1999, 2006.

Juti, Timo: Giers – Laurila Suku. 2005.

Keskinen, Risto: Låckin suku. 2005.

Lumia, Margit: Ikaalisten Riitialan Talosen klaani. 2006.

Kyröskosken kansalaisopiston sukututkimuspiirin julkaisuja Hämeenkyröstä: Heinijärvi 1710–1864, I ja II; Hirvola, Ilottula, Myllymäki 1710–1864; Herttuala 1710–1864; Kalkunmäki 1710–1864.

Hanna Turppa
seuran kirjastonhoitaja

HENRIK – kirjahistoriallinen tietokanta

Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran (SKS) www-sivuilla on uusi aineistotietokanta, josta voi olla hyötyä sukututkijalle. HENRIK-tietokantaan on koottu tietoa Helsingin kaupungin perukirjoissa ja huutokauppakamarien pöytäkirjoissa olevista kirjamaininnoista ja kirjojen omistajista ennen vuotta 1809.

Kokoelma perustuu filosofian tohtori h. c. Henrik Grönroosin kokoamaan aineistoon, jota on täydennetty huutokauppakamariaineistolla ja jota tullaan edelleen täydentämään muiden Suomen kaupunkien aineistoilla.

Tietokanta on kaikkien käytettävissä osoitteessa http://dbgw.finlit.fi/henrik/index.php.

Luettelo muista SKS:n verkkoaineistoista on sivulla http://www.finlit.fi/aineistot/verkkoaineistot.php. Niistä mainittakoon Suomalaiset kenraalit ja amiraalit Venäjän sotavoimissa 1809–1917, Suomen Kansan Vanhat Runot ja SKS:n kansanrunousarkiston kuvakokoelmien luettelo.

Johanna Kurela

Kaipaamaan jäivät puoliso Bertil Judius ja kaksi lasta

Turussa 1652 kuolleen Christina Staphanintyttären sukua

Elokuun 6. päivä 1652 kuoli Turussa oppineen miehen vaimo ja kahden lapsen äiti Christina Staphanintytär pitkällisen sairauden murtamana. Hänet haudattiin 13. elokuuta ilmeisesti synnyinseurakuntansa Marttilan kirkkoon. Muistoksi Christinan miehelle ja omaisille laati silloinen Turun akatemian stipendiaatti, myöhempi runousopin professori ja Mynämäen kirkkoherra, Erik Justander suomenkielisen muistorunoarkin (epitafi), joka painettiin Turun akatemian kirjapainossa. Alkuperäinen pienikokoinen muistorunoarkki on säilynyt Kansallismuseon kokoelmissa ja mikrofilmattuna Kansalliskirjaston tilapäärunojen kokoelmassa.

Tiedot Christina Staphanintyttärestä rajoittuvat muistorunoarkin antamiin tietoihin, mutta hänen perheestään on säilynyt enemmän lähdetietoa. Christinan mies Bertil Simoninpoika Judius oli Marttilan kappalaisen Simon Sigfridinpoika Judiuksen (k. 1625) ja Margareta Mattsintyttären poika, syntyisin Marttilan Juutilasta. Isänsä kuolinajan ja veljiensä syntymäaikojen perusteella Bertil Judiuksen syntymäaika voidaan ajoittaa vuosien 1623–1624 tienoille. Jos Christina oli jotakuinkin miehensä ikäinen, hän oli kuollessaan tuskin paljoa yli kolmenkymmenen.

Keskeytyneet opinnot Turun akatemiassa

Koska Bertil Judiuksen isä kuoli tämän ollessa vielä hyvin nuori, hän varttui kahden isäpuolen holhouksessa, äitinsä naitua ensin Marttilan kappalaisen ja kirkkoherran (1632–33) Jakob Johaninpojan ja tämän kuoltua uuden kirkkoherran (1634–1646) Henrik Jöraninpojan. Ylioppilaaksi Bertil mainitaan jo 1642, jolloin hän on ilmeisesti myös aloittanut opinnot Turun akatemiassa.

Opiskelu akatemiassa keskeytyi kuitenkin jo alkuvuodesta 1644 oikeusjutun seurauksena. Turun linnan alivouti Lars Thomasinpoika syytti akatemian konsistorissa Bertil Judiusta tyttärensä Juditan aviottoman lapsen isäksi ja vaati Bertiliä naimaan tämän. Bertil ei kuitenkaan tunnustanut lasta, vaan katsoi kaksi vuotta aiemmin nuorena poikana tulleensa vanhemman huonomaineisen naisen viettelemäksi ja sanoi lapsen syntyneen jo kaksi kuukautta tämän jälkeen. Vaikka akatemian konsistori ei löytänyt näyttöä Bertilin isyydestä, se katsoi silti salavuoteuden tulleen toteen näytetyksi. Rangaistukseksi Bertil Judius erotettiin akatemiasta kolmeksi vuodeksi ja määrättiin poistumaan Turun kaupungista ennen aamunkoittoa.

> *Hänelle oli wissi aica määrätty/*
> *Hänen Cuucauttens Lucu on*
> *Sinun tykönäs: Sinä olet*
> *pannut Hänelle Määrän/*
> *jonga ylitzen ei Hän taida*
> *käydä.*

Bertil Judiuksen kaksi veljeä ja isäpuoli pastori Henrik vetosivat nyt akatemian konsistoriin erottamispäätöksen kumoamiseksi ja erottamisajan lyhentämiseksi. Ensiksi veljensä puolesta esitti anomuksen Piikkiön lainlukija Johan Judius, joka valmistui ylioppilaaksi Uppsalassa 1635 ja toimi myöhemmin myös Ala-Satakunnan ja Porin kreivikunnan lainlukijana sekä Turun hovioikeuden auskultanttina. Nuorempaa veljeään puolusti myös pappisuralle päätynyt Zacharias Judius. Hän toimi pitkään Kosken (Tl.) kappalaisena ja valittiin lopulta 1670 kotiseurakuntansa Marttilan kirkkoherraksi. Veljeksistä tunnetaan lisäksi vanhin Matthias (s. 1615), joka jatkoi isänsä uraa Marttilan kappalaisena, ja heidän siskoistaan Malin Simonintytär Judius, joka nai Marttilan Ollilan kylän Knaapin talon isännän lainlukija Arvid Matthiaksenpoika Ohlströmin.

Erottamisaika kuitenkin venyi niin, että Bertil Judius pääsi vetoomusten perusteella takaisin Turkuun ja jatkamaan opintojaan vasta tammikuun lopussa 1646 oltuaan erotettuna melkein kaksi vuotta. Hänen opintonsa eivät ilmeisesti jatkossakaan sujuneen kovin hyvin ja vielä syksyltä 1647 löytyy konsistorin pöytäkirjoista merkintä samasta riitajutusta koskien aviotonta lasta. Mahdollisesti tässä vaiheessa Bertil oli itse nostanut kunnianloukkaussyytteen alivoudin tytärtä vastaan,

koska halusi puhdistaa maineensa. Ajoitus sopisi hyvin Bertil Judiuksen ja Christina Staphanintyttären häiden aikaan, joita ilmeisesti vietettiin vuoden 1647 tienoilla.

Ah, armas äitisemme

Christina Staphanintyttären ja Bertil Judiuksen ensimmäisen lapsen tiedetään syntyneen helmikuussa 1648. Christinan muistorunoarkissa kahdelle lapselle on omistettu omat valitusrunonsa. Lapsista nuorempi Samuel oli äitinsä kuollessa ilmeisesti vielä sylilapsi, korkeintaan parin vuoden ikäinen. Valitettavasti tiedot Samuelista rajoittuvat muistorunoarkin tietoihin, joten ei ole tiedossa elikö hän täysi-ikäiseksi. Esikoisesta tytär Margaretasta sen sijaan tiedetään enemmän. Hän oli äitinsä kuollessa 1652 vain 4½-vuotias.

ACh/ Ach armast Äitisem/
Jocos jätät Isäsem!
Me myös pienet Pickuruiset.
Itkemähän Imewäiset.
JUmal Meist murhen pitäkän?
En Me sinua sinä ikän/
Näe enä täsä Elos/
Waan Isän Abramin Ilos.

Margaretan isä Bertil lopetti opintonsa Turun akatemiassa 1648. Neljä vuotta myöhemmin vaimonsa epitafissa Bertiliä nimitetään oppineeksi mieheksi. Ilmeisesti hänen opintonsa eivät koskaan valmistuneet, sillä pappis- tai lainopilliselle uralle veljiensä tavoin Bertil ei koskaan päässyt. Niinpä hän käytti kolmannen oppineelle miehelle tarjolla olleen uravaihtoehdon ja pestautui armeijaan vielä vanhemmalla iällä. Vääpeli Bertil Judiuksella oli ilmeisesti virkatalo Liedon Kiusalassa. Siellä hän myös kuoli noin 1679. Siitä menikö Bertil Judius enää uudestaan naimisiin vaimonsa Christinan kuoleman jälkeen, ei ole tietoa.

Tyttärensä Margaretan vääpeli Judius naittoi punkalaitumelaiselle Sarkkilan Pourulta syntyisin olleelle Georg (Jöran) Bengtinpoika Poureniukselle, joka opiskeli itsensä pappisuralle. Pourenius toimi majuri Claes Skarpin (aatel. 1662 Skarpfelt) kotisaarnaajana Urjalassa, mitä kautta vääpeli Judius on saattanut tutustua häneen. Margareta oli Georg Poureniuksen vaimo ainakin jo 1669, kun tämä valittiin Punkalaitumen kappalaiseksi. Heille syntyi neljä lasta, joista tytär Brita naitettiin Punkalaitumella syntyneen turkulaisen porvarin Matts Jöraninpoika Kingelin kanssa. Kolmesta pojasta Henrik ja Johan kuolivat ilmeisesti nuorina, koska he eivät ole hengissä enää äitinsä perunkirjoituksen aikaan 1722. Jakob viljeli isäntä kruununtilaa Mäenpään Hemmolassa aina vuoteen 1702, jolloin hänet otettiin sotamieheksi, kun Riian varuskunnassa tautiepidemioista kärsinyttä Porin jalkaväkirykmenttiä täydennettiin. Suuren Pohjan sodan taisteluissa Baltiassa ja Pultavassa 1709 Porin jalkaväkirykmentti tuhoutui lähes kokonaan.

Georg Pourenius kuoli jo 1685 ja Margareta Judius jäi leskeksi. Uudeksi Punkalaitumen kappalaiseksi valittiin 1686 Johan Johaninpoika Biugg, joka ajan tavan mukaan nai edellisen kappalaisen lesken. Johan Biuggin tausta on hämärän peitossa. Mauno Jokipii ehdottaa Satakuntalaisen osakunnan matrikkelissa hänen isäkseen luutnantti Johan Arvidssonia. Mistään lähteistä en ole kuitenkaan löytänyt tälle vahvistusta.

Joulukuussa 1685 Turun akatemialle jätetystä latinankielisestä stipendianomuksesta ilmenee että Johan Biugg oli kotoisin Kokemäeltä. Hän anoi akatemialta stipendiä varojen puutteessa keskeytyneiden opintojensa jatkamiseen. Johan Biugg kuvailee tukalaa taloudellista tilannettaan kirjoittaen, ettei hän näe mitään muuta keinoa jatkaa opintojaan ja pysyä hengissä. Stipendiä Biugg ei kuitenkaan saanut, joten samaan aikaan avoimeksi tullut Punkalaitumen kappalaisen paikka sopi hänen tilanteeseensa hyvin. Leski Margareta Judiuksen setä lainlukija Johan Judius asui tuohon aikaan Kokemäellä Villiön Simulassa, joten hän on hyvinkin voinut toimia välittäjänä uuden kappalaisen haussa.

Johan Biugg muutti Punkalaitumelle Mäenpään Hemmolan kruununtilalle, joka oli jäänyt kappalaisen leskelle. Vuonna 1693 perhe muutti kappalaisen virkataloon Mäenpään Sipilään. Ison vihan aikana Johan Biugg ehti toimia myös Punkalaitumen vt. kirkkoherrana. Margareta Judiukselle ja Johan Biuggille syntyi kolme tytärtä, joista kuitenkin syyskuussa 1691 syntyneet kaksoset Brita ja Maria kuolivat jo nuorina. Vanhin tyttäristä 1688 syntynyt Christin sai nimensä isoäitinsä mukaan. Hän nai 1710 Henrik Jacobinpojan. Vuodesta 1730 pariskunta isännöi Sarkkilan Veisun taloa Punkalaitumella. Heidän viiden lapsensa jälkipolvia löytyy Punkalaitumelta ja sen ympäristöstä runsaasti.

Jouni Keskinen

Joca ei pääse Syndymätä/
Ei see pääse Cuolemata.
Tääll on suru/ murhet/ waiwa/
Kiwut/ Taudist/ tuscat aiwa/
Siel on Riemu/ ilo/ Rauha/
Cusa Engelit aina pauha/
Tääll on Nälkä/ Wilu/ Jano/
Cuca nämät caick woi sano/

Lähteet

Arkistolähteet

Helsingin yliopiston keskusarkisto (HYKA):
Turun akatemian arkisto, Stipendianomukset 1641–1712, Eg 2, Biugg Johan.

Kansalliskirjasto (ent. HYK):
Tilapäärunot, Judius Christina, 1652. Rv. Mf. 2440.
Tilapäärunojen luettelo myös verkossa osoitteessa:
www.lib.helsinki.fi/palvelut/Kokoelmat/tilapaa.htm

Punkalaitumen seurakunnanarkisto (mikrokortteina Metsossa):
Syntyneiden, kuolleiden ja vihittyjen luettelot 1690– ja rippikirja 1738–.

Turun maakunta-arkisto (TMA):
Ikaalisten perukirjat 1722–, 13.8.1722. Margareta Bertillsdr. Judea (Judius).

Kirjallisuus

Suvanto Seppo & Niemelä Jari, Punkalaitumen historia 1, Vammala 1986, s. 69, 231, 233.

Painetut lähteet ja matrikkelit

Consistorii Academici Aboensis äldre protokoller I [1640–54] (utg. A.G: Fontell, 1884) Julkaistu sarjassa Todistuskappaleita Suomen historiasta, s. 99–100, 110–111, 115, 117, 131, 185, 194, 198, 200–201, 285, 313 (Bertil Judiuksen oikeustapaus).

Helsingin yliopiston ylioppilasmatrikkeli:

Biugg Johan, http://matrikkeli.helsinki.fi/ylioppilasmatrikkeli/henkilo.php?id=3020

Judius Bertil, http://matrikkeli.helsinki.fi/ylioppilasmatrikkeli/henkilo.php?id=356

Judius Johan, http://matrikkeli.helsinki.fi/ylioppilasmatrikkeli/henkilo.php?id=U52

Judius Zachris, http://matrikkeli.helsinki.fi/ylioppilasmatrikkeli/henkilo.php?id=484

Olenius Samuel, http://matrikkeli.helsinki.fi/ylioppilasmatrikkeli/henkilo.php?id=1686

Pourenius Georg, http://matrikkeli.helsinki.fi/ylioppilasmatrikkeli/henkilo.php?id=768

Sukupuu Judius–Biugg

I **Simon Sigfridinpoika Judius**
Marttilan kappalainen, k. 1625.
∞ **Margareta Mattsintytär** tämän 1. avioliitossa.

II **Bertil Simoninpoika Judius**
Vääpeli, s. n. 1624 Marttila, Juutila, k. n. 1679 Lieto, Kiusala.
∞ **Christina Staphanintytär** k. 1652 Turku.

III **Margareta Bertilintytär Judius**
s. helmikuu 1648, k. 7.4.1717 Punkalaidun, Mäenpää, Sipilä.
∞ 1) **Georg Bengtinpoika Pourenius**
Punkalaitumen kappalainen 1669–1686,
s. Punkalaidun, Sarkkila, Pouru,
k. 1685 Punkalaidun, Mäenpää, Hemmola.
2) **Johan Johaninpoika Biugg**
Punkalaitumen kappalainen 1685–1730, vt. kirkkoherra 1714–1722,
s. 12.12.1656, k. 1.3.1730 Punkalaidun, Mäenpää, Sipilä.

IV **Christin Johanintytär Biugg**
s. 1688 Punkalaidun, k. 30.9.1717 Punkalaidun, Mäenpää, Veisu
∞ **Henrik Jakobinpoika** (Veisu)
Sarkkilan Veisun isäntä 1730–1743

Sukusilppua

Orpana on jälleen saksinut lehdistä ja kaivanut internetistä sukututkijoita kiinnostavia uutisia.

Agata Pekantyttärestä väitöskirja

Ulvilassa 1600-luvulla elänyt emäntä Agata Pekantytär on saavuttanut kansainvälistä kuuluisuutta. Hän on pääosassa FT Raisa Maria Toivon väitöskirjassa *Mother, Wife and Witch: Authority and Status in Court Record Narratives in early modern Finland* (Äiti, emäntä, noita. Valta ja status tuomiokirjanarratiiveissa uuden ajan alun Suomessa). Väitöskirja tarkastettiin Tampereen yliopistossa 7.10.2006. Vastaväittäjänä oli professori Brian P. Levack (University of Texas, Austin).

Agata Pekantytär jäi leskeksi, ja hänet ajettiin vuonna 1671 miehensä tilalta. Hän taisteli perintötilan takaisin itselleen ja tyttärelleen. Lisäksi hän selvisi kolmesta noitasyytteestä, jatkoi tilan hoitoa ja puuttui myös naapuriensa asioihin. Raisa Maria Toivon mukaan suomalaista talonpoikaistaloutta johtivat kumppanit, isäntä ja emäntä, jotka joskus olivat mies ja vaimo, joskus vaikkapa äiti ja vävy tai isä ja tytär. Noitaoikeudenkäynneistä käy ilmi, että työ ja vanhemmuus olivat statusta tuovia tekijöitä, joita saatettiin käyttää perusteluna poikkeavallekin käyttäytymiselle. Väitöskirja tuo esiin senkin, että naisilla oli varsin laajat toimintamahdollisuudet.

Englannin kielellä kirjoitettu väitöskirja ei ole ilmestynyt vielä painettuna.

(Lehdistötiedote: www.uta.fi/laitokset/kirjasto/vaitokset/2006062.html.)

Juan Peron -vainaja joutui isyystestiin

Argentiinan vuonna 1974 kuolleen presidentin Juan Peronin jäännökset kaivettiin haudasta isyystestiä varten. Dna-näytteen ottoa vaati 72-vuotias Martha Holdago, joka haluaa todistaa olevansa presidentin avioton tytär. Holdago sanoo, että Juan Peronilla oli ensimmäisen avioliittonsa aikana suhde hänen äitiinsä Cecilia Demarchiin. Peronilla ei ole lapsia kolmesta avioliitostaan. Hänen sukulaisensa Alejandro Rodriguez Peronin mukaan presidentti ei voinut saada lapsia.

Juan Peronin parhaiten tunnettu puoliso oli 33-vuotiaana syöpään kuollut Evita eli Eva Peron o.s. Duarte.

(Aamulehti 15.10.2006.)

Ruotsin pääministeri on tamperelainen!

Ruotsin tuore pääministeri Fredrik Reinfeldt on tamperelaisten silmissä oman kaupungin miehiä. Hänen sukujuurensa ovat nimittäin Tampereella. Reinfeldtin isoäiti syntyi Tampereella vuonna 1902. Hänen isänsä Emil Håkanson oli käynnistämässä vuosina 1901–1905 Suomen Trikoon toimintaa Pyynikillä neulomomestarina. Tehdas aloitti toimintansa vuonna 1903. Tampereen pormestari Timo P. Nieminen lähetti syyskuussa onnittelukirjeen vastavalitulle pääministerille. Onnittelun mukana lähti Tampere-aiheinen kirja sekä kutsu Tampereelle.

Reinfeld tietää varsin hyvin äidinäitinsä syntymäpaikan ja toteaa, että sekin vain todistaa kuinka läheisiä maita Suomi ja Ruotsi ovat toisilleen.

(Aamulehti 20.9.2006 sekä www.sr.se/cgi-bin/Sisuradio/programsidor/artikel.asp?ProgramID=2590&Artikel=917642.)

Tiina Miettinen

Oikaisu

Orpanan 2/2006 artikkeliin *Maria joka ei antanut periksi* on tullut väärät kuvatekstit. Orpana pahoittelee tekemäänsä virhettä. Oikeat kuvatekstit ovat seuraavat:

(Kuva sivulla 4.)
Ilvesniemen talon aitta. Voi olla Marian ajalta. Kuvassa kirjoittaja. – Kuvaus Jukka Nieminen, kuva kirjoittajan.

(Kuva sivulla 8.)
Virtain kirkko. Rakentanut Antti Hakola 1772–1774. – Kuvaus Virtain Valokuvausliike, kuva kirjoittajan.

(Kuva sivulla 13.)
Virtain kirkon häpeäpenkki. – Kuvaus Virtain Valokuvausliike, kuva kirjoittajan.

Haarukkapaloja Mouhijärveltä

Esitän seuraavassa muutamia haarukkapaloja isäni isän äidin – ja siis minun itseni – esivanhemmista Mouhijärven suunnasta.

Suomen asutuksen yleisluettelon (ES 2179), 1655–1674, sivulta 34 ilmenee, että Mouhijärven Pukaran isäntänä vuosina 1655–1657 oli Mikko Heikinpoika vaimonaan Kaarina, 1660–1664 Mikko Heikinpoika vaimonaan Liisa. Talossa olivat 1660–1661 myös veli Olavi vaimonaan Vappu sekä veli Antti. Kolmen viimeksi mainitun kohdalla on huomautus: "Istuvat vankilassa Turun linnassa." Edellä mainituista Mikko Heikinpoika ja vaimonsa Kaarina olivat esivanhempiani.

Kirkkoherrojen sivuhuomautuksia

Turun hiippakunnan paimenmuistion (Åbo Stifts Herdaminne, Åbo 1832) mukaan 1639 perustetun Mouhijärven seurakunnan neljäs kirkkoherra vuodesta 1693 oli Casparus Sarenius, joka kuoli 1703. Häntä seurasi samasta vuodesta alkaen Matthias Laurentii Tammelius, joka kuoli 1722.

Sarenius teki virassa olonsa aikana muutamin sanoin merkintöjä sekä rippikirjaan että kuolleitten ja haudattujen kirjaan seurakuntansa tapahtumista, mutta myös seurakuntalaisista. Tammelius luonnehti hautaamiaan seurakuntalaisia joskus muutamin, luultavasti osuvin ja suorin sanoin. On sivumennen sanoen merkillistä, ettei kunnollista Mouhijärven pitäjänhistoriaa ole vielä tehty. Käsitykseni mukaan aineisto sisältäisi varsin mielenkiintoisia asioita.

Sareniuksen merkintöjä:

Mouhijärvellä kuolleet ja haudatut 1.3./13.3.1692: Tapani Heikinpoika Tuisku, ratsumies, isäntä, *lautamies 30 vuotta, kirkon kuudennusmies 40 vuotta, oli viimeiset 4 vuotta sairaalloinen ja vaivainen.*

***

1697 oli Suomen historian hirvittävin tunnettu kuolonvuosi, jolloin kolmanneksen väestöstä on arvioitu menehtyneen nälkään ja tauteihin. Sarenius oli kirjoittanut vuoden 1696 kuolleiden ja haudattujen luettelon loppuun: *Denatorum et Sepultorum Numerus 80* eli "Kuolleiden ja haudattujen määrä 80". Seuraavan vuoden yhteenveto oli: *Anno 1697 in Eclesia Mouhijärfviensi Sepulti 748* eli "Vuonna 1697 Mouhijärven seurakunnassa haudattuja 748". Haudattujen määrä oli siis vuodessa lisääntynyt yli yhdeksänkertaisesti. Todettakoon kuitenkin, että joukossa oli myös muualta tulleita kerjäläisiä, joiden kotiseurakuntaa tai edes nimeä ei tiedetty. Vainajien joukossa haudattiin Lampisen Filip Eskonpoika Teeri 1697, ei päiväystä, 87 vuoden ikäisenä.

Tammeliuksen merkintöjä:

Haudattu 14.3.1709 Yrjö Paavalinpoika Mustapää, *103 vuotta* (!).

***

Haudattu 24.4.1710 Kairila (Caerla) Airikkala, Maria Heikintytär, *nuori talonemäntä, joka jätti hyvän nimen itsestään, 22 v., sekä pieni, heiveröinen lapsi, 6 kk.* Marian kuolinsyy oli *punatauti* ja *polttotauti.*

***

Haudattu 18.12.1710 vanhaemäntä Maria Heikintytär Tijainen, joka *kuoli Tupurlan pellolle, kun hänen piti mennä kirkkoon.*

***

Haudattu 5.3.1711 Ryömälä, Juho Matinpoika Marttila. Oli *kirkon kuudennusmies, koko elinaikansa taipuvainen riitelemään ja käymään käräjiä, makasi syrjässä 3 vuoden ajan pystymättä liikuttamaan itseään*, ikä *80 vuotta.*

***

Haudattu 29.4.1716 Kaarina Maakala, *vanha akka*, ikä *70 vuotta.*

***

Haudattu 12.10.1718 Lampiselta Vappu Jesperintytär Teeri, joka oli *varakas, mutta kitupiikki vaurautensa päivinä ja taikuudestaan tunnettu, makasi surkeana jalkasäryssä ja riutumuksessa Jumalan suoman ajan, kunnes hänen elämänsä sammui hänen elettyään 73 vuotta.*

Seppo Randell

Lapsuusmuistojen kesä Ruovedellä

Kun ihminen täyttää 80 vuotta, tulee mieleen väkisinkin nostalgisia muistoja. Näin kävi ainakin minulle.

Viime kesänä, joka oli kaunis, tuli mieleeni eräs lapsuudenkesäni Ruoveden Tuuhoskylän Kaskiniemen talossa. Tämä talo kuului jollekin äitini kaukaiselle sukulaiselle. Lienee ollut vuosi 1936, kun lähdimme Mustanlahden satamasta Tarjanne-laivalla kohden Ruovettä ja Syvingin salmea, joka oli meidän määränpäämme. Muut matkalaiset olivat äitini, isäni ja sisareni. Matka kesti monta tuntia, mutta kun oli päästy Muroleen kanavalle, kävi laivareitin matka kapeita ja hyvin kauniita vesistöjä pitkin. Nähtävää riitti pojankoltiaiselle vaikka kuinka paljon, eikä ikävystyminen päässyt yllättämään. Syvingin salmen laivalaiturissa jäimme pois, ja rannassa odotti talon "viiksihoppa" (kangaskattoinen Ford), jolla ajoimme parisen kilometriä ja pääsimme perille Kaskiniemeen.

Isäntä ja emäntä sekä heidän kolme poikaansa muodostivat Leppämäen Kaskiniemen dynastian, joka hallitsi kyseistä taloa. Noin kilometrin päässä oli itse päätalo Leppämäki, joka oli siihen aikaan noin tuhannen hehtaarin tila. – Tulkoon tässä yhteydessä mainittua, että taidemaalari Gabriel Engberg vietti siellä kesiään. Hänhän oli paitsi kuuluisa taidemaalari myös Hämeen museon intendentti.

Auto ajoi Kaskiniemen päärakennuksen kuistin eteen, ja voi ihme, miten suurelta koko pihapiiri vaikutti. Piha muodostui päärakennuksesta, jota vastapäätä oli karjasuoja. Siitä suorakulmaisesti päärakennusta kohti sijaitsi talli ja kalustovaja. Lapsen silmissä tämä tila oli aivan valtavan suuri, mutta kun kävin siellä muutama vuosi sitten, näytti pihapiiri ihan tavalliselta. Neljännen sivun pihasta muodosti maantie, joka johti Salussärkän kautta Haapamäelle.

Munakokkelia sioille

Kaupunkilaislapselle kaikki oli uutta ja outoa. Eläimiä oli jos jonkinlaisia: lehmiä kymmenkunta, neljä hevosta sekä kaikenlaista pienkarjaa, lampaita, sikoja, kanoja. Ensimmäinen talon nuoremman pojan Mooseksen kanssa tapahtunut yhteydenotto oli sen verran mielenkiintoinen, että siitä kannattaa tässä mainita. Mooses, joka oli minua pari kolme vuotta vanhempi, sai hoitaa talon kanat, ja kaikki ne munat, joita ei tarvittu talon taloudessa päivittäin, jäivät Moosekselle. Ylijääneet munat hän sitten kauppasi naapureille tai osuuskauppaan.
Kun olimme juoneet tulokahvit, ehdotti Mooses, että lähtisimme hänen kanssaan karjasuojaan. Siellä oli pienkarjaa, joka tietenkin keskellä kesää oli ulkona, mutta kanalasta Mooses kävi etsimässä munia johonkin astiaan. Sitten kiivettiin karjasuojan vintille. Sieltä oli hyvä näkymä sikojen ulkoilualueelle. Tavallisesti siat makailivat varjossa karjasuojan seinustalla, näin tälläkin kertaa.

Mooses otti astiastaan yhden munan ja tähtäsi tarkasti erään sian päähän. Muna osui sian toisen korvan taakse ja tietysti särkyi. Sika pelästyi kovasti ja kapsahti pystyyn, mutta kun valkuainen ja keltuainen alkoivat valua sian poskea pitkin alas ja osittain suuhun, alkoi kieli lipsuttaa sitä suuhun. Kohta olivat kaikki muut siat nuoleskelemassa uhrin poskea. Mutta eikös mitään, Mooses latasi uuden annoksen munia toisten sikojen niskaan, ja siitä tietenkin seurasi koko pahnueen yleinen nuolemiskilpailu. Siat olivat milloin minkinlaisessa asennossa yrittäessään kilvan saada toistensa niskasta herkullista munasekoitusta itselleen. Sisareni ja minä saimme myös munat, joilla yritimme osua sikoihin. Minun heittämäni muna meni ainakin ohi, mutta eräs sika sai sen helposti suuhunsa. Hauska muisto!

Savusaunan makoisat löylyt

Talosta oli matkaa Tuuhosjärven rantaan satakunta metriä ja rantapolun varrella oli ikiaikainen savusauna. Sauna lämpisi heinäntekoaikaan ja ilmeisesti myös viljankorjuun aikaan joka päivä. Sauna oli hirsistä aikoinaan valmistettu, ja sen pukuhuoneena toimi laudoista kyhätty huone.

Saunan puoli oli hyvin iso. Sinne mahtui kerrallaan varmaan kymmenen henkeä yht'aikaa. Ovenpieleisessä nurkassa oli mahdottoman suuri kivikiuas, jota lämmitettiin metrisillä haloilla. Seinähirsien välistä paistoi päivä monesta kohtaa, mutta juuri tämä olikin saunan makoisten löylyjen salaisuus. Siellä ei loppunut happi, vaikka useampikin henkilö olisi lauteilla. Koska saunassa palvattiin myös talon kaikki tarvittavat lihat, oli siellä ihmeellinen savun ja käristetyn rasvan tuoksu. Se ei ollut mitenkään vastenmielinen, vaan toi jotenkin joulun mieleen; hetken, kun leikattiin savustettua kinkkua.

Sauna pantiin lämpiämään jo aamupäivällä ja sen lämmittämiseen kului lähes puoli mottia halkoja. Sitten se sai siintyä useita tunteja, ja kun sitten saunaan päästiin, oli se juhlava hetki. Joskus siellä sai takapuolensa mustaksi, mutta yleensä palveluskunta puhdisti lauteet huolella. Saunomisen jälkeen juostiin järveen uimaan.

Olin oppinut tavallisen koirauinnin, mutta sinä kesänä opin myös selkäuinnin, jota tietenkin ylpeänä näytin vanhemmille saunojille. Kyllä sitä oltiin polleana.

Posliinit pirstaleiksi

Myös talon pirtti, kuten pihamaakin, näytti lapsen silmissä valtavan suurelta – myöhemmin nähtynä se oli melko tavallinen maalaistalon pirtti. Kun tultiin sisälle pirttiin, oli sen vasemman seinän vierellä suuri takka ja leivinuuni piisikoukkuineen ja pankkoineen. Koukussa roikkui iso pata, jolla keitettiin väelle keittoja. Vastakkaisella seinällä sijaitsi mahtava lautas- ja kuppikaappi, joka ulottui ainakin kahden ja puolen metrin korkeuteen. Siellä olivat kaikki lautaset, mukit, veitset ja lusikat mitä arkisin talon väen syöttämiseen tarvittiin. Tämän kaapin edessä oli sitten pirtin suuri pöytä, jonka ympärille mahtui varmaankin kaksikymmentä henkilöä. Seinänvieriä kiersi leveät rahit, joihin reissumiehet saattoivat tulla pitkälleen yösydännä. Muistissani on, että siellä miltei joka yö oli joku kulkija pitämässä huiluutaukoa matkansa varrella.

Heinänteko oli meikäläiselle juhlan aikaa, koska talon veljeksistä joku oli opettanut minut ajamaan haravakonetta. Siihen aikaan vielä heinät kuivattiin seipäillä, ja naisväki haravoi "perät" käsiharavilla, mutta minä ajoin jokaisen heinäseipään viereen haravakoneella saroille kaadetut heinät. Saatte arvata, tahdoinko pysyä nahkoissani, niin isoa miestä sitä oltiin. Eikä tässä kaikki. Kun päivän työt olivat päättyneet, niin hevoset piti viedä hakaan yöksi, ja vienti tapahtui tietenkin ratsastamalla. Ensin alkuun vähän pelotti, mutta ratsastuksen viehätys haihdutti pelon pois, ja nyt meinasi jo nahka haljeta, kun hevosen selässä ratsastettiin. Satulaa ei ollut.

Kun heinät oli saatu seipäille, teki nuorison mieli lähteä vähän irrottelemaan ja pitämään hauskaa. Yösydännä kun tulivat takaisin, piti saada vähän hiukopalaa. Pirtin katosta riippui leipävartaita, joissa oli aina kuivia leipiä, sillä talossa ei suinkaan leivottu joka viikko, vaan muutaman kerran vuodessa. Joku veljeksistä aikoi ottaa leivän vartaasta ja nousi astiakaapin päälle saadakseen leivän taitettua. Jostakin syystä kaappi alkoi kaatua ja leivänhakijan oli hypättävä kaapin päältä pois, mutta auttamattomasti liian myöhään. Kaappi kaatua romahti pirtin lattialle, ja kaikki posliiniastiat rikkoutuivat pirstaleiksi. Hirvittävää räsähdystä seurasi syvä hiljaisuus. Isännän ja emännän kamarin ovi aukeni, ja isäntä kurkisti ovesta pirttiin ja totesi: "Jaa se olikin vain astiakaappi."

Viimeisenä miellyttävänä muistona lapsuuteni kesästä muistan autoajelut Salussärkän kahvilaan. Siellä aikuiset joivat pullakahvit ja me lapset – sisareni ja minä sekä joskus talon nuorin veli Mooses – saimme juodaksemme sitruunasoodaa, joka meidän mielestä kutitti mukavasti sieraimissa ja maistui aivan taivaalliselta. Tämä Salussärkkä sijaitsi Tarjanneveden ja Vilppulanreitin välissä ja muodosti hiekkaisen, muutaman kymmenen metrin levyisen kannaksen, jonka kautta maantie kulki kohden Haapamäkeä. Varsin kaunis paikka kesällä. En tiedä, onko siellä enää kahvilaa.

Sellaisia kesiä oli sodan alkuun asti, ja muistelee niitä yhä enenevällä mielihyvällä, mutta talvisota katkaisi yhteydet Kaskinimeen. Talon veljeksistä kaatui keskimmäinen poika, ja sitten poistui isäntä. Näin yhteydet sotien jälkeen jäivät vähäisiksi. Muistot kultaavat kuitenkin synkimmänkin pilven reunat, ja lapsuuden muistoissa ei mitään ikäviä asioita ollutkaan.

Eino Koskinen

HisKi tulossa SSS:n jäseneduksi

Suomen Sukututkimusseuran (SSS) hallitus on kertonut historiakirjojen tallennushanketta eli HisKi-projektia koskevassa tiedonannossaan, että vuoden 2007 aikana HisKistä tulee Suomen Sukututkimusseuran jäsenyyteen liittyvä etu eikä se siten enää ole vapaasti käytettävissä.

Tämä tiedotus, joka on päivätty 16.10.2006 ja julkaistu 18.11.2006, on kokonaisuudessaan luettavissa Suomen Sukututkimusseuran Suku-postituslistalla otsikkonaan "HisKiä koskeva kirjelmä syyskokouksessa".

Rajaportin saunan perustajat Maria ja Mooses Lahtinen

Ensimmäiset muistikuvani nykyisestä suojelukohteena tunnetusta Rajaportin, silloisesta Lahtisen saunasta ajoittuvat 1940-luvun puolivälin jälkeiseen aikaan, jolloin pienenä poikana yhdessä äitini kanssa kävimme aina silloin tällöin Lahtisilla, ei saunomassa, vaan kaupassa, joka tunnettiin Lahtisen lyhyttavarakauppana. Kauppaa piti silloin äitini serkku Anna Lahtinen.

Äitini oli jo aiemmin kertonut, että hänen tätinsä Maria ja tämän mies Mooses Lahtinen olivat pitäneet kauppaa ja yleistä saunaa jo äitini ollessa pieni tyttö 1900-luvun alkukymmenillä. Äitini kertoi myös, miten he käydessään Hämeenkyröstä Tampereella torimatkalla hevosen kanssa poikkesivat paluumatkalla Lahtisen kaupassa ostoksilla ja samalla sukuloimassa.

Maria Hämeenkyröstä

Äitini täti Maria Vilhelmiina Villentytär syntyi 25.9.1863 Hämeenkyrön Muotialan kylän Mäkelän talossa, joka oli vuonna 1826 syntyneen Ville-isän synnyinkoti. Marian äiti oli Kaisa Maria Juhontytär, joka oli syntynyt vuonna 1841 Muotialan Turkilla, mutta josta perhe oli muuttanut jo 1845 Pentinmaan Laurinmaan torppaan, joka myöhemmin tunnettiin Keskisen torppana.

Maria Vilhelmiina oli 12-lapsisen perheen neljänneksi vanhin. Marian ollessa 5-vuotias on perhe vuonna 1868 jostakin syystä jättänyt talonpidon Mäkelässä ja muuttanut Kaisa-äidin lapsuudenkotiin Laurinmaan (Keskisen) torppaan.

Kodistaan Keskisen torpasta Maria Vilhelmiina muutti sen ajan tapaan 15-vuotiaana vuonna 1878 piiaksi Mahnalan Kujalaan. Vuonna 1884 hän oli piikana Sasinkylän Vanhatalossa ja sen jälkeen Haukijärven kylän Pakkasen kartanossa. Sitten hän palasi hetkeksi kotiin Keskiselle. Tällöin hänellä oli rippikirjan mukaan myös poika Väinö, joka oli syntynyt 1885.

14.3.1886 Maria on yhdessä poikansa Väinön kanssa muuttanut Pirkkalan Kehoon, missä hän kuului Kehon palvelusväkeen. Jo vuoden kuluttua 1886 muutto suuntautui kauemmaksi, nyt Nastolan pitäjään.

Mooses Viljakkalasta

Mooses Herman Mooseksenpoika syntyi 26.1.1857 Viljakkalan Säkin talossa. Hänen isänsä oli Viljakkalan Korhosella 1823 syntynyt Säkin renki Mooses Matinpoika. Mooses Hermanin äiti oli Maria Helena Taaventytär, joka oli syntynyt Viljakkalassa vuonna 1821.

Rippikirjojen mukaan perhe oli muuttanut usein. Vuonna 1858 asuinpaikkana oli Viljakkalan Kurki, sitten 1860 Markula ja 1861 Ala-Lempi, missä isä Mooses kuoli 1862. Rippikirjan 1865–1871 mukaan leskiäiti Maria Helena asui yhdessä poikansa Mooses Hermanin kanssa edelleen Viljakkalan Ala-Lemmen talossa ja sen jälkeen Tuomiston torpassa. Vuonna 1873 Mooses näyttää itsenäistyneen, sillä hän muutti Yli-Lempi-nimiseen taloon, sitten Ollilaan ja sieltä Ahrolaan.

12. tammikuuta 1880 Mooses Herman vaihtoi pitäjää. Muuttokirjan mukaan Ahrolan renki Mooses Herman muutti Mouhijärvelle. Mouhijärven rippikirjassa Mooses on merkitty Hahmajärven Laadulle, sitten vuonna 1882 Uotsolan Pentille. Siellä hän esiintyi myös sukunimenään Lahtinen.

Tämän jälkeen Mouhijärven ulosmuuttaneiden luettelosta löytyy maininta 22.12.1884: Uotsolan renki Mooses Herman Lahtinen on muuttanut Pirkkalaan. Pirkkalan muuttokirjat ovat tältä ajalta puutteelliset, joten Mooseksen tarkkaa asuinpaikkaa Pirkkalassa ei tiedetä. Jossakin vaiheessa myös Mooseksen matka suuntautui Nastolaan joko yksin tai yhdessä Marian ja tämän Väinö-pojan kanssa. Nastolan visiitti oli varsin lyhyt, koska jo 1887 perhe on palannut takaisin Pirkkalaan Haaviston kylän Eskon itsellisiksi. Perheeseen oli syntynyt neljäs jäsen, poika Aarne Herman, jonka syntymävuodeksi on merkitty 1887.

Haavistolla perhe asui vuoteen 1890, jolloin he muuttivat Simolan torppaan Suoniemi. Seuraavaksi heidät mainitaan Hyhkyn Simolan itsellisinä; Mooseksen ammatiksi oli tällöin merkitty työmies. Perheeseen syntyi lisää lapsia: Fanny Maria 1889, Hugo Jalmar 1891, Anna Josefina 1893 ja Toivo Johannes 1894. Vuosien 1900–1909 rippikirjan mukaan perhe oli nyt Pispalan Provastin asukkaita ja Mooseksen ammatiksi mainittiin kauppias. Perheeseen oli syntynyt kaksi lasta lisää: Uuno

1899 ja Yrjö 1902, mutta he molemmat olivat kuolleet jo vajaan vuoden ikäisenä.

Näin Lahtisen perhe ryhtyi aluksi pitämään kauppaa, myöhemmin myös leipomoa. Saunatoiminta tuli mukaan jo ennen vuotta 1910.

Komea liiketalo Pispalaan

Liiketoiminta näyttää olleen menestyksellistä, sillä Mooses rakennutti komean kaksikerroksisen liikerakennuksen nykyisen Pispalanvaltatie 9:n tontille. Talon alakerta toimi liikehuoneistona ja yläkerta tiettävästi asuintilana. Tämä rakennus paloi joskus 1980-luvun puolivälissä. Lahtisen kiinteistö ja tontti myytiin kaupungille 1974.

Mooses Herman Lahtinen – tai siis Herman Lahtinen, mitä nimeä hän myöhemmin käytti – kuoli 1938. Maria Vilhelmiina kuoli sota-aikana 1944. – Olin isän ja äidin kanssa Marian hautajaisissa ja syötyäni silloisissa oloissa niin harvinaista täytekakkua, olin 6-vuotiaan suulla todennut: "Kuolis taas joku, että sais täytekakkua!"

Marian kuoleman jälkeen sauna ja kauppa jäivät perheen käsiin. Saunaa hoitivat tytär Fanny (silloiselta sukunimeltään Lindborg) ja hänen sokeutunut veljensä Toivo, joka vastasi saunan lämmityksestä. Heidän sisarensa Anna Lahtinen ilmeisesti pääasiassa hoiteli kauppaliikettä.

Maria Vilhelmiina ja Mooses Herman Lahtinen vuonna 1920. Pöydällä oleva kukkalaite on Tampereen kaupungin virallinen huomionosoitus Lahtisten Hugo-pojan Antverpenin olympialaisissa saavuttaman pronssimitalin johdosta.

– Kuva Maija Sumeliuksen arkistosta.

Fanny Lindborg kuoli 1969 ja Toivo Lahtinen 1960. Vuonna 1973 kuollut Anna Lahtinen oli auttavainen ja hyvänsuova ihminen, joka sanoi jo aikoinaan, että Pispala on "Tampereen Riviera".

Vanhin lapsista, Väinö muutti Kokemäelle kauppiaaksi 1906. Aarne toimi Tampereella kansakoulunopettajana ja kuoli 1959. Vuonna 1972 kuollut Hugo oli ammatiltaan voimistelunopettaja. Hän oli myös tunnettu urheilija ja valmentaja. Hän osallistui muun muassa kaksiin olympialaisiin. 1920 Antverpenin olympialaisissa hän voitti 5-ottelussa pronssia ja tuli 1924 Pariisissa samassa lajissa kuudenneksi. Myöhemmissä olympialaisissa hän toimi tiettävästi valmentajana.

Pentti Kalliolepo

Ritarihuoneelle uusi aatelistiedon vaalija

Gunilla Peräsalosta amanuenssi

Viime syksynä aiemmin Suomen Sukututkimusseuran sihteerinä toiminut Gunilla Peräsalo siirtyi amanuenssiksi Suomen Ritarihuoneelle. Hänen tehtäviinsä kuuluu Ritarihuoneella vierailevien tutkijoiden – myös aatelissuvuista kiinnostuneiden sukututkijoiden – avustaminen.

Suomen Ritarihuone sijaitsee Helsingissä, Senaatintorin lähellä, Presidentinlinnan tuntumassa. Komea punatiilinen rakennus valmistui 1862 ja palveli heti seuraavana vuonna 1863 valtiopäivillä kaikkien neljän säädyn kokoustilana, koska Säätytaloa ei silloin vielä ollut rakennettu.

Rakennuksen tunnetuimpia osia on sen suuri, juhlava istuntosali, jonka seinille on sijoitettu aatelisvaakunat. Sali on suosittu konserttisalina sekä konferenssi- ja juhlatilana. Osa rakennuksesta on vuokrattu Ritarihuoneen toiminnan rahoittamiseksi mutta talossa sijaitsee yhä suomalaisen aatelistietouden ydin: Ritarihuoneen kirjasto ja arkisto. Arkistossa säilytetään muun muassa suurta vaakuna-asiakirjojen ja väripiirustusten kokoelmaa. Vanhimmat niistä ovat 1500-luvulta.

Ritarihuoneen tärkein tehtävä on hoitaa rakennusta kokoelmineen sekä pitää ajan tasalla elävien aatelissukujen sukutauluja ja julkaista Aateliskalenteria. Tutkimus- ja julkaisutoimintaa johtaa ritarihuonegenealogi Johanna Aminoff-Winberg. Viime syksynä hänen avustajakseen palkattiin monille Suomen Sukututkimusseuran toimitiloissa käyneille tuttu Gunilla Peräsalo.

– Päädyin tänne töihin oikeastaan sattumien kautta, Gunilla Peräsalo kertoo. – Sain kuulla, että amanuenssia haetaan, ja ilmoitin, että olisin kiinnostunut. Työhaastattelu sujui ilmeisesti hyvin, sillä täällä olen nyt töissä! Työskentelin ennen tätä seitsemän vuotta Suomen Sukututkimusseuran sihteerinä, mistä on tietysti ollut paljon hyötyä uusissa tehtävissäni. Ilman sitä työkokemusta minua ei varmaan tänne olisi valittukaan.

Amanuenssi ei itse ole aatelisneito

– Itselläni ei ole mitään aatelisia juuria, ei vaikka miten tutkisin, Gunilla Peräsalo naurahtaa. – Omat juureni ovat vankasti ruotsinkielisellä ja kaksikielisellä Pohjanmaalla. Isäni on Närpiöstä, äitini Alavetelistä ja suku näiden kuntien ympäriltä. Itse olen syntynyt Alavetelissä, mutta asunut koko ikäni Länsi-Uudellamaalla. Sukunimeni Peräsalo tulee miehen isän kautta suomenkieliseltä Pohjanmaalta.

– Kaikki ovat tervetulleita Ritarihuoneelle, amanuenssi Peräsalo sanoo. – Kanslia, jonka yhteydessä on myös kirjasto, on avoinna tutkijoille arkisin kello 10–14. Sukututkijat voivat hyödyntää Ritarihuoneen kirjastoa, josta löytyy aateliin liittyvää kirjallisuutta muista maista sekä aatelistutkimukseen liittyvää sukututkimusaineistoa. Myös henkilöhistoriaa ja heraldiikkaa harrastavat voivat hyödyntää kirjaston kokoelmia.

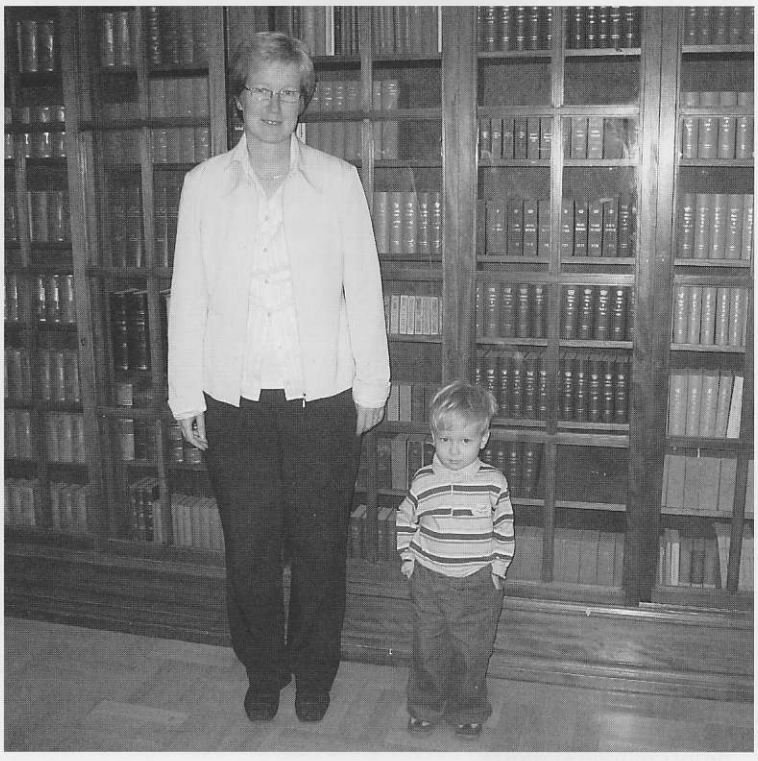

Kaikki ovat tervetulleita Ritarihuoneelle. Amanuenssi Gunilla Peräsalo esittelee Leo Väänäselle kirjastoa. -Kuva: Johanna Kurela

Ritarihuoneen kirjasto on erikoiskirjasto, josta ei anneta kotilainoja. – Pyrimme saamaan kirjastoluettelon Internetiin lähitulevaisuudessa, jolloin tutkijat voivat helpommin saada selville, mitä kaikkea kirjastostamme löytyy, Gunilla Peräsalo kertoo. – Ritarihuoneen www-sivuilta osoitteesta www.riddarhuset.fi löytyy jo nyt luettelo Suomessa introdusoiduista aatelissuvuista sukuvaakunoineen. Kuhunkin sukuun liittyy lyhyt esittely ruotsiksi.

Ritarihuoneen Internet-sivuilla on mahdollisuus tehdä rakennuksessa virtuaalikierros. Näin voi tutustua rakennuksen moniin kauniisiin yksityiskohtiin, kuten goottilaistyylisiin ikkunanpuitteisiin tai ala-aulan takorautaristikkoporttiin.

Johanna Kurela

Amanuenssi Gunilla Peräsalo palvelee Ritarihuoneella mielellään myös suomeksi. Ritarihuoneen juhlasalin seinillä on kaikkien suomalaisten aatelissukujen vaakunat. – Kuva: Johanna Kurela.

Ritarihuone Suomessa

Ruotsin kuningas Kustaa II Adolf perusti vuonna 1626 ritarihuonelaitoksen. Tällöin ritarihuoneeseen otettiin kaikki aatelissuvut ikäjärjestyksessä. Ruotsin menetettyä Suomen Venäjälle vuonna 1809 perustettiin Suomeen 1818 oma Ritarihuone. Sinne otettiin ne ruotsalaiset aatelissuvut, jotka olivat jääneet Suomeen asumaan. Keisari-suuriruhtinas jatkoi ansioituneiden suomalaisten aateloimista. Suomessa viimeinen, jolle myönnettiin aatelisarvo, oli Suomen suuriruhtinaskunnan ministerivaltiosihteerinä 1906–1913 toiminut kenraali August Langhoff vuonna 1912. Ritarihuoneen nykyinen toiminta perustuu valtionhoitajan vahvistamaan vuoden 1918 ritarihuonejärjestykseen.

Sukututkimuksen kursseja Tampereen työväenopistossa kevätlukukaudella 2007

Ilmoittautumisohjeet löytyvät sivulta www.tampere.fi/top sekä Tampereen työväenopiston esitteestä, joka on jaettu joulukuun 2006 puolivälissä. Kurssien opettajana on Anja Nieminen-Porkka.

Rauhallisesti etenevä sukututkimuksen peruskurssi

Pääkirjaston luentosali 2, tiistaisin (16.1.–10.4.2007) klo 14.45–16.15. Hinta 44 euroa, kesto 24 tuntia.

Kurssi jatkuu syksystä. Uusia opiskelijoita ei oteta kevätkaudella.

Sukututkimuksen peruskurssi

Pääkirjaston luentosali 2, tiistaisin (16.1.–10.4.2007) klo 18.45–20.15. Hinta 44 euroa, kesto 24 tuntia.

Kurssin tavoitteena on, että kurssilainen saa yleiskuvan sukututkimuksesta, oppii tekemään perussukututkimusta kirkollisia asiakirjoja käyttäen sekä tutustuu Internetin ja ATK:n sukututkijalle tarjoamiin mahdollisuuksiin. Kurssin aikana tutustutaan sukututkimuksen tekemiseen käytännössä Tampereen pääkirjasto Metson mikrofilmihuoneessa sekä Myöhempien Aikojen Pyhien Jeesuksen Kristuksen Kirkon (Mormonikirkon) Tampereen vaarnan sukututkimuskeskuksessa. Kurssilaiset aloittavat mahdollisuuksiensa mukaan oman sukututkimuksensa tekemisen kurssin aikana.

Verkkoavusteinen sukututkimuksen peruskurssi

Sampola ls. 311 ja pääkirjaston ls. 2, kurssin aloitus la 20.1. klo 10.00–14.30. Hinta 50 euroa, kesto 20.1.–24.3.2007, 35 tuntia (lähiopetusta 22 t, etäopetusta 13 t).

Kurssin tavoitteena on antaa perusvalmiudet tehdä sukututkimusta kirkollisia asiakirjoja lähteenä käyttäen. Opetus on verkkoavusteista monimuoto-opetusta, joka koostuu viidestä lähiopetuspäivästä (la 20.1. klo 10.00–14.30, Sampola; la 10.2. klo 10.00–14.30 Metso, luokka 2 klo 10.00–13.00 ja mf-huone 13.00–14.30; pe 23.2. klo 18.00–19.30 Myöhempien Aikojen Pyhien Jeesuksen Kristuksen kirkon sukututkimuskeskus; la 10.3. klo 10.00–14.30 Metso; la 24.3. klo 10.00–14.30 Metso) sekä näiden välillä tapahtuvasta etä- ja verkkotyöskentelystä. Verkkotyöskentely tapahtuu WebCT-ympäristössä, jossa opiskelijan työkaluina ovat keskustelufoorumi, kurssi-info, kurssikalenteri, kurssin sisäinen sähköposti, linkkilista ja oppimateriaalit.

Lähiopetuskerroilla perehdytään sukututkimuksen teoreettisiin kysymyksiin, sukututkimuksen tekemiseen käytännössä, tutustutaan Tampereen kaupunginkirjaston mikrofilmihuoneeseen ja kirjaston sukututkijalle tarjoamiin palveluihin sekä vieraillaan Myöhempien Aikojen Pyhien Jeesuksen Kristuksen Kirkon (Mormonikirkon) Tampereen vaarnan sukututkimuskeskuksessa.

Ensimmäisellä lähiopetuskerralla opastetaan verkossa tapahtuvaan opiskeluun. Kurssille mukaantulo edellyttää tietokoneen ja Internet-yhteyden käyttömahdollisuutta sekä tietokoneen käytön perusvalmiutta.

Rauhallisesti etenevä sukututkimuksen jatkokurssi

Pääkirjaston luentosali 2, tiistaisin (16.1.–10.4.2007) klo 13.00–14.30. Hinta 44 euroa, kesto 24 tuntia.

Kurssi jatkuu syksystä. Uusia opiskelijoita ei oteta kevätkaudella.

Sukututkimuksen jatkokurssi

Pääkirjaston luentosali 2, tiistaisin (16.1.–10.4.2007) klo 16.45–18.30. Hinta 44 euroa, kesto 24 tuntia.

Kurssilla syvennetään peruskurssilla opittuja tietoja ja taitoja; tutustutaan uusiin sukututkimuslähteisiin ja tieteellisen sukututkimuksen perusperiaatteisiin sekä opitaan lähteiden yhteiskäyttöä; tutustutaan arkistolaitokseen ja opitaan arkistotyöskentelyä sekä tehdään tulkintaharjoituksia kurssin aihepiiriin liittyvistä asiakirjoista ja vieraillaan Tampereen kaupunginarkistossa.

Kurssilla käsiteltävät uudet opiskeltavat aiheet ovat: nimistö sukututkimuksessa, siirtolaiset tutkimuskohteena, kirkolliset erikoisasiakirjat sukututkimuksessa, Suomen asutuksen yleisluettelo, arkistolaitos ja arkistohakemistot sekä yleiskatsaus oikeuslaitoksen asiakirjoihin. Kurssille mukaantulo edellyttää sukututkimuksen peruskurssin suorittamista.

Torpparit tutuiksi

Pääkirjaston luentosali 2, keskiviikkoisin (10.1.–4.4.2007) klo 14.30–16.00. Hinta 44 euroa, kesto 24 tuntia.

Kurssin ensisijaisena tavoitteena on perehtyä torppareihin sukututkimuksen näkökulmasta. Lisäksi luodaan katsaus lampuoteihin, mäkitupalaisiin, itsellisiin, irtolaisiin ja palkollisväestöön. Kurssilla käsitellään ko. ryhmiä termistön, lainsäädännön ja lähteiden näkökulmasta. Kurssin aikana tehdään tutkimusmatka Kansallisarkistoon. Arkistoretken kustannukset eivät sisälly kurssin hintaan. Kurssille osallistuminen edellyttää sukututkimuksen jatkokurssin ja "Vanhat käsialat I" -kurssin suorittamista.

Sotilasasiakirjat sukututkimuksen lähteenä, 2

Pääkirjaston luentosali 2, keskiviikkoisin (10.1.–4.4.2007) klo 16.30–18.00. Hinta 44 euroa, kesto 24 tuntia.

Kurssilla luodaan yleiskatsaus Ruotsin vallan ajan sotalaitokseen, perehdytään sukututkimuksen näkökulmasta tärkeimpiin Ruotsin vallan ajan sotilasasiakirjoihin sekä luodaan valmiuksia käyttää Ruotsin vallan ajan sotilasasiakirjoja sukututkimuksen lähteenä. Kurssille mukaantulo edellyttää "Sotilasasiakirjat sukututkimuksen lähteenä I" -kurssin suorittamista.

Vanhojen käsialojen syventävä kurssi – rauhallisesti edeten

Pääkirjaston luentosali 2, keskiviikkoisin (10.1.–4.4.2007) klo 18.30–20.00. Hinta 44 euroa, kesto 24 tuntia.

Kurssin tavoitteena on syventää rauhallisesti edeten ja pohdiskellen vanhojen käsialojen lukutaitoa. Kurssin painopiste on 1600- ja 1700-lukujen käsialoissa ja asiakirjoissa. Malliesimerkkeinä tulkintaharjoituksissa käytetään ensisijaisesti lääninhallinnon tiliasiakirjoja (henkikirjat, maakirjat, sakkoluettelot, kymmenysluettelot, rästiluettelot jne.). Kurssille mukaantulo edellyttää "Vanhat käsialat I" -kurssin ja "Henkikirjat sukututkimuksen lähteenä" -kurssin suorittamista.

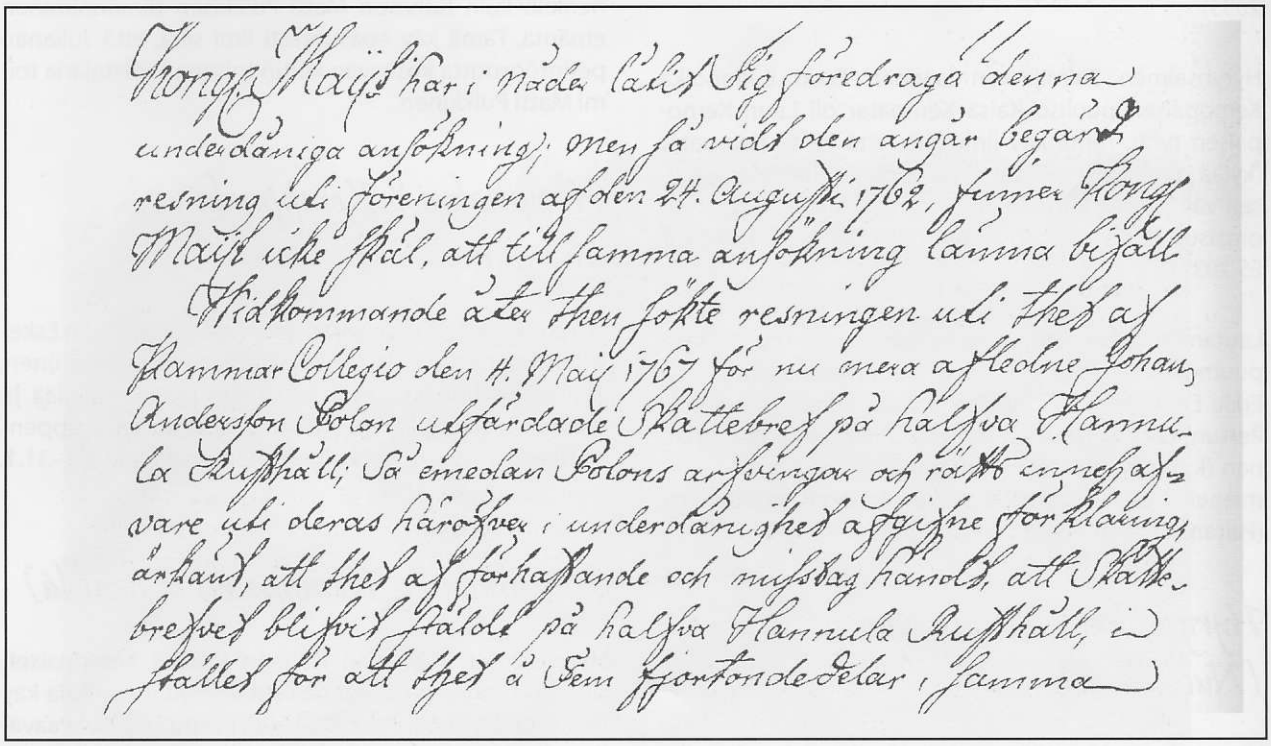

Esimerkki vanhoista käsialoista.
Lähde: Erkki Arontaus, Askel sukututkimuksen pariin, Wanhan käsialan opas

Kainuun Kemppaisten sukulaisuussuhteita valaisevia tuomiokirjalöytöjä

Orpanan kahdessa viime numerossa ilmestyi Kainuun Kemppaisia käsittelevä artikkeli. Artikkelin julkaisemisen jälkeen Kimmo Kemppainen on tehnyt useita uusia tuomiokirjalöytöjä, jotka esitellään seuraavassa taloittain.

Hyrynsalmi 4 Kemppaala (Salmijärvi)

Erkki Kemppainen Hyrynsalmelta pyysi vuonna 1679, että niityt jaettaisiin hänen ja hänen veljensä Laurin kesken (Kainuun käräjät 27.–28.2, 1.3.1679; mf. ES 2113). Mahdollisesti tämä Erkki Kemppainen oli sama henkilö kuin Salmijärven isäntä Erkki Pertunpoika Kemppainen ja "hänen veljensä Lauri" oli kenties Salmijärven toista puoliskoa isännöinyt Lauri Matero.

Erkki Kemppainen -niminen henkilö, mahdollisesti Salmijärven Erkki Pertunpoika Kemppainen, oli Mikko Hyttisen lanko (ks. Paltamon käräjät 7.–9.2.1682; mf. ES 2035).

Hyrynsalmen Salmijärven isännän Erkki Erkinpoika Kemppaisen puoliso Kaisa Kempatar oli Lauri Kemppaisen tytär. Tämä käy ilmi siitä, että Kaisa Kempatar (kylää ja taloa ei mainita) pyysi appensa Erkki Kemppaisen välityksellä vuonna 1697 isänsä Lauri Kemppaisen omaisuuden ositusta (Paltamon käräjät 1, 3.2.1697; mf. ES 2039).

Lautamies Erkki Kemppaisen varsijousta muistuttava puumerkki vuodelta 1705 ei kuulukaan Salmijärven Erkki Erkinpoika Kemppaiselle vaan tämän isälle Erkki Pertunpoika Kemppaiselle. Erkki Erkinpoika Kemppainen (kylää ja taloa ei mainita) valittiin nimittäin lautamieheksi isävainajansa tilalle vasta talvikäräjillä 1708 (Paltamon käräjät 3.–5.2.1708; mf. ES 2045).

Hyrynsalmi 7 Kemppaala (Nuottijärvi)

Hyrynsalmen Nuottijärven isännän Lauri Laurinpoika Kemppaisen puoliso oli nimeltään Anna Eskelintytär Taipatar (Tarpatar?) eli Toivotar. Hänet mainitaan ainakin kahdesti nimeltä. Ensimmäisen kerran hän esiintyy Paltamon käräjillä 27.6.1681 (mf. ES 2034), jolloin hän vastusti 1/4-manttaalin talonsa jakamista. Talon jakamista oli pyytänyt hänen poikansa Eskeli Kemppainen, joka oli perustanut uudistalon ja tunkeutunut Lauri Romppaisen maille. Toisen kerran Anna mainitaan Paltamon käräjillä 4. ja 6.2.1701 (mf. ES 2041). Tällöin käsiteltiin Perttu Laurinpoika Kemppaisen ja tämän veljen Eskelin edesmenneen äidin Anna Toivottaren (Toifwotar tai Toifwatar) perintöasioita.

Hyrynsalmi Kerälä 11 Kemppaala (Nuottimäki)

Heikki Kemppainen selvitti autuaan isänsä Perttu Laurinpojan perinnönjakoa Paltamon käräjillä 29.1.1686. Paikalla oli myös Pertun leski ja Heikin äiti Kaarina Eskelintytär, jonka sukunimeksi ilmoitetaan Talfwantarj. Tekstissä mainitaan myös Pertun vävy Lauri Olavinpoika Keränen ja Heikin sisaret Juliana (Iliana), Kaarina, Marketta sekä Toora (Dårde). Sisar Juliana on kaiketi sama henkilö kuin Kuhmon Matti Pulkkisen tämänniminen emäntä. Tämä käy epäsuorasti ilmi siitä, että Julianan perintöosuutta koskevan kuitin toisena todistajana toimi Matti Pulkkinen.

Hyrynsalmi 8 Kemppaala (Kypärävaara)

Hyrynsalmen Kypärävaaran ensimmäisen isännän Eskeli Kemppaisen puoliso Kirsti oli omaa sukua Rusa(i)nen. Tämä käy ilmi siitä, että Eskeli Kemppainen (kylää ja taloa ei mainita) käräjöi vuonna 1690 autuaan appensa Heikki Rusaisen perintöä (Paltamon käräjät 30.–31.1, 1.2.1690; mf. ES 2037).

Hyrynsalmi 2 Kemppaala (Niemelä)

Hyrynsalmen Niemelän isännän Paavali Kemppaisen puoliso Helga on ollut omaa sukua Hynninen. Asia käy ilmi siitä, että vuonna 1700 Lauri, Perttu ja Olavi Paavalinpoika Kemppainen (kylää ja taloa ei mainita) pyysivät edesmenneen äitinsä Helga Hynnittären (Hynnitar) perinnön jakoa (Paltamon käräjät 3, 5.–6.2.1700; mf. ES 2041).

Hyrynsalmi Kerälä 18 Kettula

Hyrynsalmelaisen talollisen Antti Kettusen puoliso oli nimeltään Kaarina Kempatar. Tämä ilmenee siitä, että ristijärveläinen Antti Paavalinpoika Räisänen ja hänen äitinsä sisar Kaarina käräjöivät 1705 Antti Kettusen ja tämän puolison Kaarina Kempattaren perintöä pariskunnan vävyltä Juho Juhonpoika Keräseltä (Paltamon käräjät 3, 4, 6.2.1705; mf. ES 2044). Juho Juhonpoika Keränen, jota henkikirjoissa usein harhaanjohtavasti kutsutaan appensa mukaan "Juho Antinpoika Kettuseksi", piti hallussaan appensa taloa, joka myöhemmistä lähteistä paljastuu Hyrynsalmen Kerälän kylän nro 18 Kettulaksi. Mikäli Kaarina Kempatar oli Antti Kettusen ainoa puoliso, hän oli sukua Lipposille. Kainuun käräjillä 28.–29.6.1652 (mf. ES 2113) nimittäin mainitaan, että Tuomas (Tuomaanpoika) Hämäläisen puoliso Elina Pietarintytär Li(p)potar oli Antti Olavinpoika Kettusen vaimon serkku. Elinan isä asui mahdollisesti Vienassa, sillä kun Elinaa syytettiin Venäjälle karkaamisesta, hän vastasi vain menneensä isänsä luo.

Suomussalmi Vuokki

Kainuun käräjillä 7.–9.2.1678 (mf. ES 2113) ja Paltamon käräjillä 7.–9.2.1682 (mf. ES 2035) oli esillä Hiltusen suvun perintöjuttu, jossa osallisena oli eräs Lauri Kemppainen. Koska hän ei voi olla Hyrynsalmen Nuottijärven Lauri, kyseessä on ehkä Vuokin Lauri Kemppainen. Hänet mainitaan vävyjen joukossa, mutta tekstistä ei käy aivan yksiselitteisesti ilmi, kenen Hiltusen vävy hän oli. Mahdollisesti Laurin appi oli Pietari Hiltunen.

Suomussalmi Kianta

Erkki Keinäsen veljen Pietarin puoliso oli Anna Kempatar; kylää ja taloa ei mainita. Katso Paltamon käräjät 25, 27.–28.6.1681 (mf. ES 2034).

Paltamo Mieslahti 19 Kemppaala

Lauri Kemppainen ja hänen vanha äitinsä Kaarina Tarkiatar tavoittelivat Paltamon käräjillä 4.–8.2.1681 (mf. ES 2034) Kaarinan vanhaa kotitaloa. Mieslahdessa sijainnut 1/4-manttaalin talo oli puheenaiheena vielä Paltamon käräjillä 5.–7.2.1683 (mf. ES 2035), jolloin kyseisen talon mainittiin olleen Sotkamossa asuneen Laurin velan vakuutena.

Kimmo Kemppainen

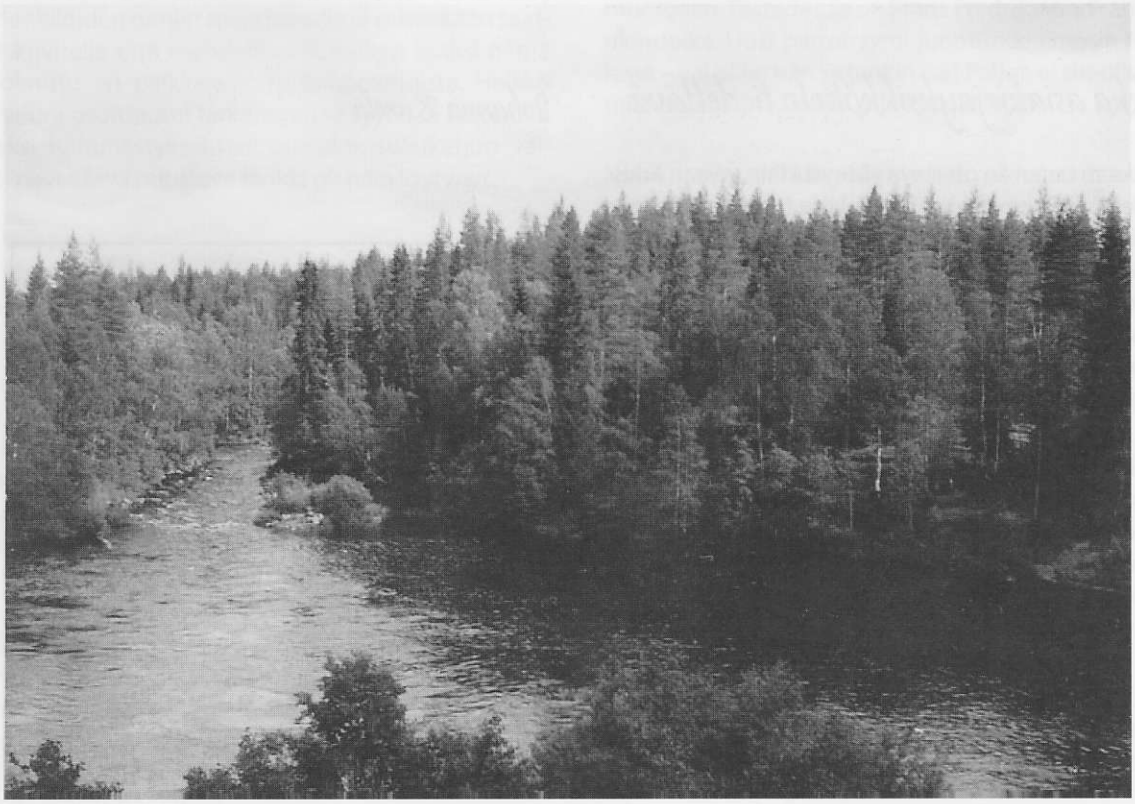

Ristijärven Hiisijoen Laahtaskoski vuoden 1960 paikkeilla.
-Kuva: Erkki Kemppainen.

Kaukolainoja Tampereen kaupunginarkistoon

Mikrofilmien kaukolainaaminen pääkirjasto Metsoon on jokaiselle tamperelaiselle sukututkijalle tuttu asia. Harvempi sen sijaan on käyttänyt hyväkseen mahdollisuutta tilata kaukolainaksi Tampereelle aineistoa, jota ei ole mikrofilmattu.

Kansallisarkisto, maakunta-arkistot sekä eräät erikoisarkistot voivat lähettää eräin rajoituksin aineistoansa kaukolainaksi toisilleen. Tämän lainaussopimuksen piiriin kuuluu myös Tampereen kaupunginarkisto. Tampereelle voi siis tilata tutkittavaksi alkuperäisasiakirjoja esimerkiksi Kansallisarkistosta.

Kaikkea alkuperäisaineistoa ei voi saada lainaksi. Jos aineisto on mikrofilmattu, on käytettävä filmejä. Lainaan ei saa myöskään sellaista aineistoa, joka on huonokuntoista tai jolla on käyttörajoituksia tai -kieltoja, esimerkiksi henkilötietolainsäädännön asettamia rajoituksia.

Tarkka asiakirjayksikkötieto tiedettävä

– Asiakkaan on ensin otettava yhteyttä lainaavaan arkistoon, kertoo tietopalvelusihteeri Liisa Kiiski Tampereen kaupunginarkistosta. Lainaavasta arkistosta on kysyttävä, saako haluttua aineistoa lainaksi, ja selvitettävä aineiston tarkat asiakirjayksikkötiedot. – Tämän jälkeen asiakas tekee lainaustilauksen henkilökohtaisesti lomakkeella kaupunginarkistossa. Materiaalin toimitusaika on noin yhdestä kahteen viikkoa.

– Yhdellä kertaa tilattava määrä riippuu lainattavasta aineistosta. Asiakkaan olisikin hyvä sopia siitä itse lainaavan arkiston kanssa etukäteen, Kiiski huomauttaa. Ammatikseen tutkivat tai opinnäytettään tekevät voivat saada lainaksi kerrallaan suuremman määrän aineistoa kuin tavallinen sukututkija.

Lainattua aineistoa ei saa viedä kotiin mutta sitä voi käydä lukemassa kaupunginarkiston tutkijasalissa sen aukioloaikoina koko kuukauden mittaisen laina-ajan.

Kannattaako tilata?

Kaukolainaaminen ei ole tilaajalle ilmaista. Aineistojen lainamaksu koostuu käsittely- ja lähetyskuluista, joista asiakas saa kaksi laskua: toisen lainaavasta arkistosta ja toisen lainan vastaanottavasta arkistosta. Kulut määräytyvät paketin painon mukaan.

Raskaan, kirjattuna lähetetyn paketin postitus- ja toimituskulut voivat käydä varsin kalliiksi. Toisaalta kulujen vastapainoksi tilattu aineisto on kaikessa rauhassa luettavissa koko kuukauden ajan. Tilaaminen kaupunginarkistoon on sukututkijalle ilman muuta taloudellisesti kannattavaa, jos asiakirjoja joutuu tutkimaan usean päivän ajan. Kahden päivän tutkimusreissu esimerkiksi Helsinkiin Kansallisarkistoon on matka-, hotelli- ja ruokailukuluineen selvästi kalliimpaa kuin aineiston tilaaminen Tampereelle.

Johanna Kurela

Lisätietoja

Tampereen kaupunginarkisto
www.tampere.fi/arkistot/kaupunginarkisto/

Arkistolaitos
www.narc.fi

Ei nimi miestä pahenna – paitsi Parkanossa

Sehän on tuttua, että henkilön syntymäaika on herkästi muuttunut papin siirrellessä tietoja rippikirjasta toiseen. Mutta että jonkun nimi olisi muuttunut niin perusteellisesti kuin tämän tarinan päähenkilöllä, en ole moisesta ennen kuullut. Peräti nurinkurista on se, että hänellä ainoa läpi elämän vakiona pysynyt henkilötieto on – syntymäaika!

Vanhan sananlaskun jälkiosa muuntui mielessäni otsikossa näkyvään muotoon onnistuttuani – puolivahingossa, joskin sitkeän etsimisen jälkeen – todentamaan erääseen parkanolaiseen sukuun liittyvän sukuyhteyden. Tulin nimittäin kiinnittäneeksi huomiota muistiinpanoissani kahden henkilön päivälleen samaan syntymäaikaan. Ehkäpä huomioni terästymisen selittää se, että syntymäaika oli päivälleen sata vuotta aikaisempi kuin jo edesmenneellä sisarellani.

Tämän perusteella alkoi viritä epäily, josko nämä kaksi olisivatkin yksi ja sama persoona siitäkin huolimatta, että henkilöiden nimiin tuijottamalla ei mitenkään saattanut kuvitella tätä mahdolliseksi. Kaiken lisäksi nämä oli poimittu eri paikkakuntien kirkonkirjoista. Heikko aavisteluni osoittautui tarkemmassa syynissä kuitenkin suureksi hämmästykseksi oikeaksi: sukuketjun vaikeasti havaittava puuttuva lenkki oli näin löytynyt.

Leima

Tarinan henkilö syntyi aviottomana Ikaalisten pitäjän Suurimaassa 11. syyskuuta 1847. Seuraavana päivänä lapsi kastettiin Elias Fransiksi kuten toinenkin saman kylän lapsi. Äiti oli piika Serafia Juhontytär; isää ei ole mainittu. Ensimmäisissä rippikirjoissa lukeekin ajan suorasukaista tapaa noudattaen o.ä. Elias Frans Serafiasson. Näin oli leima lyöty koko loppuiäksi – vai oliko?

Kun Serafiasta kolme vuotta myöhemmin tuli torppari Fredrik Kustaanpojan puoliso Sydänmaan kylän Peuralan kruununtorppaan, tuli Elias Fransista torpparin poikapuoli. Torppa kuului silloin Ikaalisten pitäjään mutta vuodesta 1852 Jämijärveen, kun tämä erkaantui omaksi saarnahuonekunnakseen.

Tähän asti kaikki on kirjattu jämptisti "piirustusten" mukaisesti. Mutta sitten...

Kameleontti

Nälkävuosi 1868 ajoi nuorenmiehen Parkanon pitäjään ja Parkanon kylään. Siellä hän palveli lyhyitä jaksoja renkinä lukkarilla, Kanassa ja Haukkumaalla. Ensin mainitussa palveluspaikassa nimi on ensin kirjoitettu muodossa Frans Serafiasson mutta korjattu sitten lisäämällä eteen Elias. Kahdessa jälkimmäisessä palveluspaikassa, ja tästä eteenpäinkin, ensimmäinen etunimi Elias on pudonnut kuitenkin lopullisesti pois. Mutta eivät muutokset tähän lopu.

Vuonna 1872 palveluspaikka vaihtui Parkanon kylän Pentin taloon, jonka isäntä Kalle Kustaa Alander oli äskettäin kuollut. Rengin työt vaihtuivatkin isännyyteen jo seuraavana vuonna, kun Elias Frans – nyt siis pelkkä Frans – nai talon leskiemännän Esteri Yrjöntyttären. Nähtävästi matronyymin ei katsottu sopivan talollisen arvolle, koskapa nimi muuttaa tässä saumassa jälleen muotoaan. Tästedes se on Frans Fredriksson, Frans Fredrikinpoika. Uusi patronyymi juontunee Fransin isäpuolesta – vai oliko hän sittenkin isä? Paljon ei siis ollut enää miehen alkuperäisestä nimestä jäljellä!

Nimikameleontin myöhemmistä vaiheista tässä vain sen verran, että Pentin isännyys palautui pian edellisen isännän suvulle, kun tämän poika astui remmiin. Kun sitten Esteri Yrjöntytär kuoli 1895, oli Fransin lähdettävä talosta.

Elias Frans Serafianpojasta oli muutamassa vuodessa tullut Frans Fredrikinpoika. Ei nimi miestä pahenna – paitsi Parkanossa.

Markku Kalliolinna

Verstaanpitoon vai naimisiin?

Vaasalaisten käsityöläismestarien leskien valintoja

Käsityöammattien harjoittaminen oli Suomessa miehistä ja tarkasti säädeltyä toimintaa aina 1800-luvun loppupuolelle asti. Ammattikuntalaitos määritti niin oppipoikien, kisällien kuin mestarienkin asemaa. Mestari velvoitettiin toimimaan ammattikunnan säädösten puitteissa, mutta samalla hän oli myös ammattikunnan suojeluksessa. Naisen paikka oli taustalla, vaikka hänen työpanoksensa verstaan ja kodin muodostamassa yhteisössä saattoikin olla merkittävä. Kuitenkin silloin, kun nainen jäi leskeksi, hänellä oli mahdollisuus ottaa hoitaakseen miehensä verstas "niin kauan kuin hän Leskenä istu ja kunniallisest itsens käyttä". Samalla hän astui ammattikunnan suojelun piiriin, sillä "oldermanni olgon welkapää laittamaan hänellä väkeä, sen jälken kuin tila myöden anda".

Asetuksen mukaan ammattikunnan johdossa oli oltava vanhin eli oltermanni sekä kahdesta neljään apulaista eli bisittaria. He käsittelivät yhdessä jäsenkunnan keskinäisiä riita-asioita sekä antoivat kisälli- ja mestarikirjat. Asetus määritteli myös oppipoikien oppiajat sekä tämän jälkeen kisälliksi päässeiden aseman mestarien alaisuudessa. Ammattikunnan tehtävänä oli myös käsitellä mestariksi aikovien anomuksia sekä määrätä mestarinäyte. Käsityöläismestarit välittivät tietonsa ja taitonsa oppipojille ja kisälleille, jotka näin vähitellen vihkiytyivät ammatin saloihin.

Käsityöläisten maailma oli hyvin säädelty ja mieskeskeinen. Tähän miehiseen maailmaan saattoivat kuitenkin tunkeutua mestareiden lesket, joilla oli miehensä kuoleman jälkeen oikeus jatkaa verstaanpitoa sillä edellytyksellä, että he käyttäytyivät kunniallisesti eivätkä menneet uudelleen naimisiin. Oltermanni oli velvoitettu pitämään huolta siitä, että leski sai verstaaseensa tarvittavan määrän oppipoikia ja kisällejä. Tällaiseen verstaaseen tarvittiin kuitenkin niin sanottu verstaskisälli eli mestarisvenni, joka samalla kun työskenteli itse, toimi myös verstaan työnjohtajana ja oppipoikien kouluttajana.[1]

Olen pitkään ollut kiinnostunut siitä, kuinka paljon mestarien lesket käyttivät toimeentulonsa turvaamiseksi tällaista verstaanpidon mahdollisuutta. Tutkimukseni kohteena ovat ne vaasalaisten kultaseppä-, karvari-, räätäli- ja suutarimestarien lesket, joiden miehet ovat kuolleet Suomen sodan loppumisen ja Vaasan palon eli vuosien 1810–1852 välisenä aikana ollessaan vielä mukana työelämässä. Kyseisenä aikana näillä aloilla toimi Vaasassa kaikkiaan 81 mestaria, joista 40 oli naimisissa ja verstaan haltijoita kuollessaan. Tutkimuksen kohteeksi jäi kuitenkin 39 leskeä, sillä yksi naisista ehti tarkastelujakson aikana tulla leskeksi kaksi kertaa.

Tärkeimpinä lähteinäni olen käyttänyt Pohjanmaan museossa olevia kyseisten ammattikuntien pöytäkirjoja ja oppilaiden sisään- ja uloskirjoituskirjoja, Vaasan maakunta-arkistossa olevia perukirjoja sekä Karl Hedmanin luetteloa Vaasan käsityöläisistä ja heidän puolisoistaan sekä Vaasan seurakunnan rippikirjojen mikrofilmejä.

Naisten ikä mestarin kuollessa

Mestarien lesket edustavat melko tasaisesti eri ikäryhmiä, kuten taulukosta 1 selviää. Karvarien leskien kohdalla huomattavaa on kuitenkin se, että leskistä 1/3 oli alle 30-vuotiaita. Tämä selittynee sillä, että karvarin ammatti vaati työskentelyä eri kemikaalien parissa ja niiden vaarallisuuden takia mestarien ikä jäi usein melko alhaiseksi. Nuorin karvarimestari oli kuollessaan vain 23-vuotias ja hänen leskensä oli 26-vuotias. Muita näin nuoria leskiä oli vain yksi räätälinleski, jonka mies kuoli 30-vuotiaana. Verstaanpidossa vielä toimineiden mestarien keski-ikä oli kuollessa vähän yli 50 vuotta, ja esimerkiksi räätäleistä seitsemän oli kuollessaan yli 50-vuotiaita. Tämä tietysti selittää sen, että räätälien 13 leskestä peräti kuusi jäi leskeksi 50 ja 60 ikävuoden välillä.[2]

Naisen iällä on luonnollisesti vaikutusta siihen, jatkoiko leski miehensä verstasta tämän kuoleman jälkeen. Asia ei kuitenkaan ole aivan yksiselitteinen, sillä niin iäkkäitä kuin nuoriakin naisia tavataan verstaiden hoitajina. Karvarien, kultaseppien ja räätälien leskistä ei kukaan, joka oli yli 60 vuotta, jatkanut verstasta miehensä jälkeen. Nuorin näistä naisista oli 64-vuotias, joten ratkaisu on ymmärrettävä. Yli 60-vuotiaat suutarien lesket sitä vastoin kaikki muut paitsi yli 70-vuotias leski löytyvät ammattikunnan pöytäkirjoista kvartaalimaksujen maksajina, minkä tulisi tarkoittaa verstaan toiminnan jatkumista.[3] Ainakin viisi leskeä luopui verstaanpidosta

Taulukko 1. Naisten ikä mestarien kuollessa ammattialoittain.

	20–29 v.	30–39 v.	40–49 v.	50–60 v.	yli 60 v.	yhteensä
karvarit	3	0	3	1	2	9
kultasepät	0	2	1	0	1	4
räätälit	1	2	3	6	1	13
suutarit	0	4	4	2	4	14
yhteensä	4	8	11	9	9	40

Lähde: Hedman Karl, 1928, Hantverkare i Vasa från stadens grundläggning år 1611 till näringsfrihetens införande år 1869. Yksi räätälinleski esiintyy aineistossa kaksi kertaa.

korkean iän vuoksi. Luku voi olla myös suurempi, mikäli osoittautuu, että vaikka lesket maksoivat kvartaalimaksuja, verstas ei ole ollut toiminnassa.

Verstaan vuokraus

Mestarit ja ne mestarien lesket, jotka hoitivat verstasta, maksoivat ammattikunnalle vuosittain niin sanotun kvartaalimaksun. Tämän maksun suorittamisesta saattoi siis päätellä, että leskellä oli miehensä verstas hallussaan. Aina ei kuitenkaan ollut varmaa, hoitiko leski todella miehensä verstasta itse vai oliko hän vuokrannut sen jollekin kisällille vai eikö hän hoitanut verstastaan lainkaan.

Verstaan vuokraaminen ei ollut yksiselitteinen asia. Myös mestarit vuokrasivat verstaitaan, ja niinpä suutarien ammattikunta piti Vaasassa 10. marraskuuta 1836 kokouksen, jossa se kielsi mestareita tai mestareiden leskiä vuokraamasta työpajaa kisälleille tai "fuskareille".[4] Samalla ammattikunta päätti, että mikäli leski joutuisi taloudellisesti vaikeaan asemaan, hän ei saisi vuokrata verstasta ulkopuolisille, vaan hänelle annettaisiin avustusta ammattikunnan kassasta. Mestari Rein kuitenkin vuokrasi verstastaan tähän nimenomaiseen aikaan, ja hän esitti asiasta eriävän mielipiteensä. Maistraatti oli hyväksynyt sen, että Carl Rein vuokrasi verstastaan, mutta mestarit eivät sitä hyväksyneet.

Maistraatin suhtautuminen vuokraamiseen oli kuitenkin kaksijakoista, sillä vuonna 1840 kirjansitojan leskeltä evättiin verstaan ottaminen uudelleen toimintaan, koska arveltiin, että hän vuokraisi sen.[5] Näyttää kuitenkin siltä, että 1840-luvulla vuokraamisesta tuli yleinen käytäntö, sillä Vaasan kaupungin hallioikeuden senaatin talousosastolle tekemien ilmoitusten mukaan monet mestarit ja mestarien lesket olivat vuokranneet verstastaan kisällille.[6]

Senaatin talousosastolle käsityöläisistä lähetetyt tiedot ovat Vaasan osalta tarkkoja vasta 1840-luvun puolesta välistä lähtien. Ennen sitä ei tämän aineiston pohjalta voi varmasti tietää, onko leski vuokrannut verstastaan vai ei. Jos hänet on ilmoitettu vuokraajaksi ja hän on maksanut kvartaalimaksunsa myös aikaisemmin, oletan, että vuokrausta on tapahtunut ennenkin. Varhaisemmissa tapauksissa, jolloin leski on hallinnut porvarisoikeuksia ja maksanut kvartaalimaksunsa, katson, että leski on myös hoitanut verstasta.

Taulukossa 2 on lueteltuna ne 20 leskeä, jotka maksoivat ammattikunnille kvartaalimaksunsa. Verstaat ovat olleet leskien hallussa hyvin eripituisten jaksojen ajan. Lyhimmillään kausi on ollut yksi vuosi ja kaikkein pisimpään, 29 vuotta verstas on ollut mestari Carl Gustaf Söderbergin leskellä Britalla. Tämän taulukon mukaan ei voi välittömästi arvioida, kuinka kauan lesket itse hoitivat verstastaan, sillä monet olivat vuokranantajia.

Monet leskistä valitsivat verstaan vuokraamisen ansiomahdollisuudeksi. Näin teki kultaseppä Johan Hartmanin leski Johanna, joka jäi leskeksi vuoden 1846 aikana. Anneli Mäkelä kirjoittaa hänestä Vaasan historiassa hallioikeuden ilmoituksiin vedoten, että Johanna hoiti miehensä jälkeen verstasta kahden apulaisen kanssa ja saavutti 530 hopearuplan tuotannon arvon.[7] Asia ei kuitenkaan ollut näin yksiselitteinen. Senaattiin menneessä ilmoituksessa kyllä kerrotaan Johannan omaavan porvarisoikeudet miehensä jälkeen, mutta kultaseppä itse oli kuollut vuoden 1846 joulukuussa, joten ei voida sanoa, että verstas olisi sinä vuonna ollut Johanna Hartmanin hallussa.[8]

Kultaseppä Hartmanin perukirjasta puolestaan näkee, että vaikka liike ilmeisesti meni kohtuullisen hyvin, ei raha-asioiden hoito ollut aivan mallillaan. Kultaseppä omisti talon, jonka arvo oli 1200 hopearuplaa ja muuta omaisuutta niin, että koko varallisuuden arvo perukirjassa oli melkein 2000 hopearuplaa. Kuitenkin velkoja oli lähes 1700 hopearuplan arvosta, joten perukirjan loppusummaksi jäi vain 320 hopearuplaa. Pesää oli jakamassa leski Johannan lisäksi kultasepän äiti sekä veljen lapset. Avioliitto oli ollut lapseton.

Taulukko 2. Lesket, jotka ovat maksaneet kvartaalimaksunsa, ammattialoittain ryhmiteltyinä.

lesket toimialoittain	toimintavuodet	aika vuosissa	ikävuodet	kuolin-ikä
karvarit				
Rein Catharina Sofia	1814-1816	3	27-29	29
Westerberg Rebecka	1822-1831	10	57-66	71
Wettergren Brita Catharina	1827-1828	2	29-30	78
Zarenius Magdalena	1848-1856	9	47-55	76
kultasepät				
Adlerberg Brita Maria	1818-1823	6	34-39	43
Hartman Johanna Charlotta*	1847-1849	3	31-33	59
räätälit				
Gummerus Eva Brita	1818-1822	5	53-57	61
Blomqvist Hedvig Elisabeth	1827	1	29	69
Nyberg Charlotta Catharina	1838-1841	4	32-35	64
Ögren Maria	1840-1858	19	43-61	83
suutarit				
Backman Maria	1813	1	46	53
Sundberg Magdalena	1816-1818	3	38-40	72
Blomström Catharina	1820-1828	9	48-56	79
Gummerus Catharina Charlotta	1833-1834	2	32-33	33
Söderberg Brita Christina	1833-1862	29	46-74	77
Asp Catharina Elisabeth	1840-1852	13	66-78	87
Häggman Lovisa Sofia	1840-1842	3	38-40	40
Lindholm Anna Beata	1843-1846	4	68-71	88
Hartman Maria Lovisa	1844-1858	25	46-60	60
Rein Johanna	1849-1850	2	61-62	-

Lähde: Karl Hedman 1928, Luettelo Vaasan käsityöläismestareista; Karvarien ja karduaaninahantekiöiden, kultaseppien, räätälien ja suutarien ammattikuntien arkistot, Pohjanmaan museo; KD 27/284 1847, KD 57/286 1848, KD 54/282 1849, KD 41/286 1850,KD 82/297 1851, STO, KA. * Johanna Hartman ei ole maksanut lainkaan kvartaalimaksuja, mutta hänet mainitaan senaatin talousosastolle lähetetyissä käsityöläisilmoituksissa.

Johannan olisi käynyt varsin huonosti, mutta omaisuudesta pidettiin huutokauppa, joka osoittautui tuottoisaksi. Eräs kauppias lupasi taloa vastaan huolehtia olemassa olevista veloista, ja huutokaupan jälkeen Johannalle jäi yli 580 hopearuplan omaisuus. Tähän kuului myös niitty ja pari lehmää.

Tällaisen tilanteen jälkeen Johanna ei voinut jatkaa normaalisti miehensä verstasta, mutta hän saattoi vuokrata liiketoiminnan. Vuokraajana hänellä oli vuonna 1847 kulta- ja hopeatyöntekijä Bror Ingström ja seuraavina vuosina kisälli Erik Ekblad, joka pääsi mestariksi vuonna 1850. Vähän sen jälkeen Johanna Hartman irtisanoi porvarisoikeutensa. Näyttää siltä, että tällainen vuokraustoiminta oli kisällille varsin sopiva keino saada kokemusta ja asiakkaita, sillä jo ensimmäisenä toimintavuonna, joka alkoi vasta toukokuussa, Erik Ekbladin tuotannon arvo oli 672 hopearuplaa.[9]

Johanna Hartman ei ollut suinkaan ainoa leski, joka vuokrasi verstasta. Charlotta Catharina Nyberg, joka ehti tutkimuksen rajaamalla tarkastelukaudella naida räätälimestarin kaksi kertaa, antaa omalta osaltaan aineistoa kolmeen erilaiseen tutkimusnäkökohtaan. Oltuaan vuodesta 1838 leskenä Charlotta meni naimisiin räätälimestari Arvidssonin kanssa, mutta jäi uudestaan leskeksi jo vuonna 1848. Tällä kertaa hän otti ansaitsemiskeinokseen verstaan vuokrauksen kisälli Nygrenille. Jos kisälli ei jostain syystä päässyt tai halunnut mestariksi, tuli hänestä verstaan vuokraamisen ansiosta kuitenkin itsenäinen, ja perheen perustaminen oli helpompaa. Charlotta Arvidsson on maksanut kvartaalimaksunsa vielä vuodelta 1858, joten oletan, että hän on siihen asti myös vuokrannut verstastaan, mikä on osaltaan auttanut hänen toimeentuloaan 10 vuotta.[10]

Räätälien leskistä myös Maria Ögren vuokrasi verstastaan kauan, mutta sen sijaan suutarien lesket Anna Lindholm ja Johanna Rein eivät ilmeisesti vuokranneet verstasta tai hoitaneet sitä, vaikka maksoivatkin jonkin aikaa kvartaalimaksuja. Tämän perusteella voidaan niiden leskien lukumäärä, jotka eivät jatkaneet verstaanpitoa korkean ikänsä vuoksi, nostaa seitsemään.[11]

Suutarien leskistä ainoastaan Catharina Asp vuokrasi verstastaan ulkopuolisille. Hänen kohdallaan on mielenkiintoista se, että hän kuitenkin itse kirjoitti sisään oppipoikia. Näyttääkin siltä, että vaikka kyse on nimenomaan vuokraamisesta, on sopimuksen täytynyt olla erityyppinen kuin yllä olevilla räätälien leskillä. Esimerkiksi vuonna 1846 Catharina Aspin verstaassa työskenteli kaikkiaan 4 henkilöä. Senaatin ilmoituksissa puhutaan kuitenkin vuokralaisesta (*arrendator*), joten sen perusteella katson, että kyse oli nimenomaan vuokraamisesta eikä verstaan työnjohdollisesta hoitamisesta. Catharina Asp joutui erittäin vaikeaan asemaan Vaasan palon jälkeen, ja ammattikunta avusti häntä erityisesti. Hän sai myös kaupungilta avustusta vuodesta 1853 aina kuolemaansa asti. Hän sanoi irti porvarisoikeutensa vasta vuonna 1855, mutta oletan, että hänen toimintansa päättyi Vaasan paloon.[12]

Yhteensä siis neljä leskeä vuokrasi verstastaan muille ja näiden lisäksi suutarin leski Maria Backman oli maksanut kvartaalimaksuja yhdeltä vuodelta. Hänen kohdallaan asiat eivät kuitenkaan onnistuneet toivotulla tavalla, sillä Maria sai avustusta ammattikunnan kassasta, koska hän oli rutiköyhä.[13]

Verstas leskien hoidossa

Niistä 20 leskestä, jotka maksoivat kvartaalimaksuja, 14 hoiti verstasta miehensä kuoleman jälkeen eli siis noin 36 % kaikista leskistä. Yksi heistä oli karvarin leski Magdalena Zarenius, jonka verstas menestyi varsin hyvin. Vuonna 1848 hänen tuotantonsa arvo oli 199 hopearuplaa, mutta vuonna 1851 se oli kohonnut jo 1640 hopearuplaan, kun samaan aikaan Brummertin suuren verstaan tuotto oli 5540 hopearuplaa. Magdalenalla oli työssä kaksi kisälliä ja hän hoiti verstastaan kaikkiaan 9 vuotta. Perukirja osoittaa, että hän oli vielä vanhanakin kohtalaisen varakas, sillä hänellä oli säästöjä, hän omisti osuuden höyrylaiva Wasasta ja hän oli lainannut rahaa useille eri henkilöille.[14]

Myös kolme muuta karvarimestarin leskeä hoiti verstasta jonkin aikaa. Catharina Rein kuoli varhain, Rebecka Westerberg oli jo iäkäs luopuessaan verstaasta ja Brita Wettergreniin palataan tuonnempana.

Suutarimestarien lesket Brita Söderberg ja Maria Hartman olivat pitkäaikaisia verstaanhoitajia. Maria Hartmanin toiminta kesti 25 vuotta ja Brita Söderbergin 29 vuotta. Molemmilla oli oppipoikia, jotka kirjoittautuivat oppiin ja saivat myös oppiaikansa suoritettua. Senaatin talousosastolle tulleiden ilmoitusten perusteella näkee, että molemmat 1840-luvulla toiminnassa olleet verstaat tuottivat aluksi hyvin, sillä esimerkiksi vuonna 1844 Maria Hartmanin tuotannon arvo oli 600 hopearuplaa ja Brita Söderbergin 850 hopearuplaa. Yhdenkään mestarin tuotannon arvo ei noussut yhtä korkeaksi. Vuonna 1851 Brita Söderbergin verstaan tuotannon arvo oli noussut 1000 hopearuplaan, mikä oli todella paljon, eikä kukaan mestareista saavuttanut läheskään tällaista tulosta. Britalla oli verstaassaan kaikkiaan 9 työntekijää, mutta monet heistä olivat oppipoikia. Maria Hartmanin tuotannon arvo oli tällöin 250 hopearuplaa, joka oli keskitasoa verrattaessa sitä mestarien tuotantoon. Maria Hartman piti verstasta kuolemaansa asti, mutta loppuaikana se ei ilmeisesti tuottanut kovin hyvin, koska lopputuloksena oli konkurssi. Maria Hartmanin perukirja näyttää noin 100 hopearuplan omaisuutta ja lähes 600 hopearuplan velkoja.[15]

Brita Söderbergin verstas oli siis tuottoisa yritys. Miehensä kuollessa hänellä oli seitsemän lasta, ja hän ilmeisesti katsoi, että verstaan hoito takaisi perheen elannon. Oppipoikien joukossa oli oma poika Carl Johan, joka valmistui kisälliksi vuonna 1836. Hän kävi kisällivaelluksella Tukholmassa, mistä palattuaan hänestä tuli verstaskisälli liikkeeseen, mutta liiketoiminta pysyi Britan nimissä. Senaatin talousosastolle menevissä ilmoituksissa Carl Johan mainitaan aina verstaskisällinä hoitamassa verstasta.[16] Toinen pojista kävi hakemassa lisäoppia sekä Tukholmasta että Pietarista, ja saattaakin olla, että yksi syy verstaan hyvään toimintaan oli opin hakeminen ulkomailta. Toisena syynä näkisin kiinteän perheyrityksen hoidon, jolloin lähes kaikki verstaasta tuleva hyöty tuli oman perheen käyttöön. Toiminta oli niin laajaa, että Brita Söderberginkin panosta on liikkeen hoidossa tarvittu. Molemmista pojista tuli mestareita vuonna 1859. Viimeisen kvartaalimaksunsa Brita maksoi vuonna 1861, mutta hänelle kirjattiin sisään oppipoika vielä vuonna 1862. Olen kuitenkin katsonut, että verstaanhoidon voi lopettaa siihen vuoteen, jolloin viimeinen kvartaalimaksu on maksettu. Korkean iän takia hänen osallistumisensa liikkeen toimintaan on saattanut jo viimeisinä vuosina olla vähäisempää.[17]

Yllä olevien lisäksi verstastaan hoitivat jonkin aikaa kultasepän leski Brita Adlerberg, räätälien lesket Eva Gummerus sekä Hedvig Blomqvist ja Charlotta Nyberg, joihin palataan myöhemmin. Suutarinleskien suuresta joukosta verstasta hoitivat vielä Catharina Gummerus, Lovisa Häggman, Magdalena Sundberg ja Catharina Blomström.

39 leskestä 14 hoiti itse verstasta miehensä jälkeen. Tämä on huomattavasti suurempi määrä kuin Kirsi Vainio-Korhosen noin vuoteen 1800 sijoittuvassa tutkimuksessa, jossa viidesosa leskistä jatkoi miehensä toimintaa. Toisaalta Vainio-Korhonen huomauttaa, että vain noin pari kolme prosenttia leskistä jatkoi Turussa Ruotsin vallan ajan lopulla verstasta miehensä jälkeen. Keskimäärin lesket hoitivat Vaasassa verstasta 7,9 vuotta vaihteluvälin ollessa todella suuri, 1–29 vuotta. Koska vaihteluväli on näin suuri ja naisten kohtalot ovat moninaiset, on keskiarvo vain jotenkin suuntaa antava. Kirsi Vainio-Korhonen on omassa tutkimuksessaan vuodelta 1800 laskenut, että verstaita pidettiin keskimäärin 9,3 vuotta. Hän poisti kuitenkin ne lesket, jotka kuolivat kesken verstaanpidon. Jos teen omassa tutkimuksessani samoin, asia mielestäni vääristyy, sillä joutuisin poistamaan myös Maria Hartmanin 25 vuotta verstaanpitoa. Mikäli kaikki muut nuorena kesken verstaanpidon kuolleet lesket poistetaan, tulee keskiarvoksi 8,1 vuotta.[18]

Konservoituvat lesket

Yleinen käsitys on se, että mestarien lesket menivät naimisiin kisällin kanssa, joka jatkoi toimintaa edesmenneen mestarin työpajassa. 1800-luvulle tultaessa tämä käytäntö ei ollut enää yhtä yleistä kuin edellisellä vuosisadalla. Tutkimistani leskistä neljä päätyi tähän ratkaisuun ja meni naimisiin kisällin kanssa.

Karvarin leski Brita Wettergren oli leskeksi jäädessään vain 29-vuotias. Hänessä henkilöityy se Kirsi Vainio-Korhosen tutkimustulos, että ennen uutta avioliittoa lesket hoitivat miehensä verstasta keskimäärin 2,6 vuotta. Brita hoiti miehensä verstasta noin 2 vuotta. Tämän jälkeen hän nai Carl Brummertin, joka oli juuri kuukautta aikaisemmin päässyt mestariksi. Vaasan kaupungin hallioikeuden ilmoitusten mukaan Brummertilla oli neljän huoneen verstas ja 28 ammetta. Vuonna 1848 hänen verstaassaan oli valmistettu 860 vuotaa ja 3900 vasikantai lampaannahkaa. Tuotannon arvo oli huikeat 5117 hopearuplaa. En ikävä kyllä ole aineistoni avulla saanut selville, olivatko työtilat mestari Wettergrenin peruja.[19]

Charlotta Nyberg, josta jo mainittiin aikaisemmin ja joka oli 32-vuotias ensimmäisen räätälimiehensä kuollessa, päätti jatkaa miehensä verstaanpitoa. Hän onkin kirjoittanut oppilaita niin oppiin kuin siitä pois vuosien 1838 ja 1841 välillä. Juuri ennen kuolemaansa mestari Nyberg oli kirjoittanut oppilaaksi Henrik Sorvarin, jonka Charlotta puolestaan kirjoitti ulos oppiajan suorittaneena vuonna 1840. Tässä yhteydessä kisälliksi päästyään Henrik otti sukunimekseen Arvidsson. Vuonna 1841 Henrik Arvidsson pyrki ja pääsi mestariksi. Maistraatille osoittamassaan anomuksessa hän kertoo olleensa yli vuoden Charlotta Nybergin verstaskisällinä. Mestariksi päästyään Henrik meni naimisiin Charlottan kanssa. Näin Charlotta kasvatti itselleen oppipojasta lähtien uuden aviomiehen.[20]

Kaikkiaan kuusi leskeä meni myöhemmin uudestaan naimisiin. Brita Wettergrenin ja Charlotta Nybergin lisäksi Hedvig Blomqvist ja Magdalena Sundberg menivät naimisiin käsityöläisen kanssa, joka oli hiljattain päässyt kisällistä mestariksi. Näiden neljän lesken voi ajatella todella konservoituneen ja aivan ilmeisesti edesauttaneen kisällejä etenemään käsityöläisurallaan.[21]

Köyhäinhoidon avustettavana

Osa leskistä joutui lopulta turvautumaan köyhäinhoidon apuun. Vaasan köyhäinhoitolautakunnan luetteloissa löytyy yhdeksän tutkittavana olevista leskistä. Kolme heistä on otettu köyhäinavun piiriin 1830-luvulla ja loput vuoden 1853 jälkeen. Aineistossa on silmiinpistävä ero, sillä 1830-luvulla avun piirin otetun kolmen lesken keski-ikä oli avun alkaessa vain 47 vuotta. Leskistä kaksi oli suutarinleskiä ja yksi karvarinleski. Kahden avuntarve selittyy sairaudella ja mielenvikaisuudella. Kolmannen lesken mies oli jo aikanaan saanut avustusta suutarien ammattikunnan kassasta, joten ei voida olettaa, että leskellä olisi ollut kunnollisia toimeentulomahdollisuuksia.

12. KOP.

Uti Skomakare läran å undertecknads värkstad antager iag Gossen Johan Jakob Hällström från Södra Hälsingby å Tyra och ethaftt 4½ års tid räknadt från den 1 Maii innevarande år, underhvilken tid iag förbindermig, att lemna honom Husrum - Kost nödiga sker och Två (2) Rubel Sifver årligen till Klädnads hjelp - dock åligger dett honom att med trohet och flit till handa gå mig med de arbeten som kunna anbefallas Wasa den 30 April 1855

1855.

Brita Christina Söderberg

Med åfvanstående Contrakt förklararigg mig nöjd datom som åfvan

Jakob Hällström

Bevitnar

Johan Kanman Ernst Salander

Suutarinleski Brita Söderbergin ja oppipojan välinen sopimus.
Pohjanmaan museo.

Myöhemmin avun piiriin otettujen kuuden lesken keski-ikä oli 76 vuotta. Heistä kolme oli suutarin ja kolme räätälin leskeä. Yksi heistä oli 79-vuotias suutarinleski Catharina Asp, joka oli menettänyt kaiken Vaasan palossa, ja toinen 77-vuotias räätälinleski Maria Ögren. He olivat molemmat olleet verstaidensa vuokraajia.[22]

Tutkimistani leskistä siis joka neljäs joutui turvautumaan köyhäinapuun. Erityisesti räätälien ja suutarien lesket olivat avun tarpeessa. Avustuksen piirissä ei ollut kuitenkaan yhtään sellaista leskeä, joka jatkoi verstaanpitoa miehensä jälkeen eikä mennyt uudestaan naimisiin. Tällaisessa tapauksessa verstas on yleensä ollut vakavarainen, mutta leski on myös tavallisimmin pystynyt vaurautensa säilyttämään.

Aineiston mukaan suhteellisen moni eli noin 36 % oli valinnut toimeentulokeinokseen verstaan toiminnan jatkamisen. Jos otetaan huomioon myös ne lesket, jotka vuokrasivat verstasta, nousee prosenttiluku niin korkeaksi kuin 45 %. Miehen verstas on siis todella toiminut lähes puolessa tapauksista lesken toimeentulon turvaajana. Tämän lisäksi kuusi leskeä meni uudelleen naimisiin ja neljä heistä pystyi uuden miehensä kautta hyödyntämään edellisen mestarin jälkeensä jättämää verstasta.

Tällaisia leskiä koskevia tutkimuksia on tehty Suomessa suhteellisen vähän. Useimmiten lesket ovat joko osana laajempaa naistutkimusta tai osana käsityöläistutkimusta, joka on tehty miesnäkökulmasta. Ammattikuntalaitoksen tutkimuksissa oppipojat, kisällit ja mestarit ovat aina pääosassa. Suomessa aikaisemmin tehty käsityöläistutkimus on myös pääosin ajoittunut Ruotsin vallan aikaan, ja uudempaa aikaa koskevana sitä on hyvin vähän.

Tutkimani aineisto on suppea ja valitsemani ajanjaksokin suhteellisen lyhyt. Näin pienen aineiston avulla ei voi vetää mitään suurempia johtopäätöksiä. Tulokset ovat kuitenkin suuntaa-antavia ja kertovat omalta osaltaan 1800-luvulla eläneiden käsityöläismestarien leskien valinnoista.

Leena T. E. Laine

Viitteet

1. Vuoden 1720 ammattiasetus.
2. Mäkelä 1985,206; Hedman 1928, 239–241.
3. KaAmA, KuAmA, RäAmA, SuAmA, Pohjanmaan museo.
4. Fuskarit harjoittivat käsityöläisammattia, vaikka heillä ei ollut siihen laillista oikeutta.
5. Ptk. 10.11.1836, Vaasan kaupungin suutarien ammattikunnan pöytäkirjat 1815–, SuAmA, Pohjanmaan museo; Mäkelä 1985, 77.
6. KD 57/287 1845, KD 62/283 1846, KD 27/284 1847, KD 54/282 1849, KD 41/286 1950, STO, KA.
7. Mäkelä 1985, 217.
8. KD 27/284 1847, STO, KA.
9. Perukirjat 1847–1848 Ega 1, Vaasan maistraatin ja raastuvanoikeuden arkisto, VMA; KD 27/284 1847, KD 57/286 1848, KD 54/282 1849, KD 41/286 1850, KD 82/297 1851, STO, KA.
10. Hedman 1928, 268; ptk. 21.12.1858, Räätälien ammattikunnan pöytäkirjat, RäAmA, Pohjanmaan museo.
11. Esim. KD 27/284 1847, STO, KA.
12. Pöytäkirjat 8.10.1844 ja 15.5. 1846, Suutarien sisään- ja uloskirjoituskirjat, SuAmA, Pohjanmaan museo; KD 82/297 1851,STO, KA; Ptk. 17.5.1853, Suutarien ammattikunnan pöytäkirjat 1815–, SuAmA, Pohjanmaan museo; Köyhäinlautakunnan luettelo köyhistä 1839–1876 Aa:3, Adb1, VKA.
13. Ptk. 9.5.1814, 16.10.1816, 6.10.1819, 11.10.1820 ja 1.5.1821, Pöytäkirjat, SuAmA, Pohjanmaan museo.
14. KD 54/282 1849 ja KD 35/294 1952, STO, KA; Pk. Ega 15:60, Perukirjat 1878, Vaasan maistraatin ja raastuvanoikeuden arkistot, VMA.
15. Esim. ptk. 6.10.1819, 11.10.1820, 8.10.1824, 29.4.1835, 2.10.1839, 8.10.1840, 15.5.1846 ja 19.5.1842, Sisään- ja ulokirjoituskirjat. SuAmA, Pohjanmaan museo; KD 57/287 1845 ja KD 35/294 1852, STO,KA; Pk. Ega 7:95, Perukirjat 1858–1861, Maistraatin ja raastuvanoikeuden arkisto, VMA.
16. Ks. esim. KD 35/294 1852, STO, KA.
17. Rippikirjat 1841–1849, s. 57, Vaasan seurakunnan mf. UK 365, Seinäjoen kaupungin kirjasto; Ptk. 26.4.1859 ja 10.5.1859, Suutarien ammattikunnan pöytäkirjat, SuAmA, Pohjanmaan museo.
18. Vainio-Korhonen 1997, 185; Vainio-Korhonen 2002, 33.
19. Mf. UK 364, Vaasan seurakunnan rippikirjat 1814–1820, Seinäjoen kirjasto; Vainio-Korhonen 1997, 185; Ptk. 8.9.1828, Karvarien ja karduaaninahantekijöiden pöytäkirjat, KaAmA, Pohjanmaan museo; Hedman 1928, 241; KD 54/282 1849, STO, KA.
20. Pöytäkirjat 26.9.1838, 28.4.1840, 7.10.1840, 8.10.1841, Räätälien sisään- ja uloskirjoituskirjat, RäAmA, Pohjanmaan museo; Ote maistraatin pöytäkirjasta 4.10.1844 (vuosiluvussa lienee virhe, pitäisi olla 1841), RäAmA, Pohjanmaan museo.
21. Hedman 1928, 241, 265.
22. Mäkelä 1985, 306; Esim. ptk. 3.5.1825, SuAmA, Pohjanmaan museo; Luettelo köyhistä A a:2 1830-1846 Adb2 ja A a:3 1839-1876 Adb1, Köyhäinhoitolautakunnan luettelo köyhistä, VKA.

Lähteet ja kirjallisuus

Arkistolähteet

Kansallisarkisto (KA)
Senaatin talousosasto (STO)
Saapuneet kirjeet KD 57/287 1845, KD 27/284 1847, KD 57/286 1848, KD 54/282 1849, KD 41/286 1850, KD 82/297 1851, KD 35/294 1852

Pohjanmaan museo, Vaasa
Karvarien ja karduaaninahantekijöiden ammattikunnan arkisto (KaAmA)
Kokousten pöytäkirjat
Sisään- ja uloskirjoituskirjat
Kultaseppien ammattikunnan arkisto (KuAmA)
Kokousten pöytäkirjat
Räätälien ammattikunnan arkisto (RäAmA)
Kokousten pöytäkirjat
Sisään- ja uloskirjoituskirjat
Suutarien ammattikunnan arkisto (SuAmA)
Kokousten pöytäkirjat
Sisään- ja uloskirjoituskirjat
Saapuneet kirjeet

Vaasan maakunta-arkisto (VMA)
Maistraatin ja raastuvanoikeuden arkisto
Perukirjat 1847–1848 Ega 1
Perukirjat 1858–1861 Ega 7
Perukirjat 1878 Ega 15

Vaasan kaupungin arkisto (VKA)
Köyhäinhoitolautakunnan arkisto
Luettelo köyhistä 1830–1846 Adb2
Luettelo köyhistä 1839–1876 Adb1

Seinäjoen kaupungin kirjasto
Vaasan seurakunnan rippikirjat mikrofilmeinä
UK 364, UK 365, UK 366

Kirjallisuus

Hedman 1928 — Hedman Karl, Hantverkare i Vasa från stadens grundläggning år 1611 till näringsfrihetens införande år 1869. Teoksessa Suomen sukututkimusseuran vuosikirja XI 1927, Helsinki 1928.

Mäkelä 1985 — Mäkelä Anneli, Vaasan historia III 1809–1852. Vaasa 1985.

Vainio-Korhonen 1997 — Vainio-Korhonen Kirsi, Hantverkarhustruns levnadsbana i Åbo omkring år 1800. Teoksessa Fundera tar längsta tiden, sa skräddarn, då han sydde byxor. Toim. Ulla Heino, Kirsi Vainio-Korhonen, Turku 1997.

Vainio-Korhonen 2002 — Vainio-Korhonen Kirsi, Ruokaa, vaatteita, hoivaa. Naiset ja yrittäjyys paikallisena ja yleisenä ilmiönä 1700-luvulta nykypäivään, SKS Helsinki 2002.

Pidä yhteystietosi ajan tasalla

Muistathan ilmoittaa uuden osoitteesi seuran jäsensihteeri Riitta Kuukalle joko puhelimitse (0400 622 465) tai sähköpostitse (kuukka@pp.inet.fi).

Sisällysluettelo

Puheenjohtajan palsta	3
Pyhästä majasta museoon Sukututkimusseuran matka Kokemäelle	4
Puheenjohtaja ja kokoussihteeri esittäytyvät	8
Tampereelta uusi tähti sukututkimuksen taivaalle Tiina Miettisestä Genoksen päätoimittaja	10
Silloin kukkii mantelipuu Margareta Hansintytär Kettermannan muistoruno	12
Kaipaamaan jäivät puoliso Bertil Judius ja kaksi lasta Turussa 1652 kuolleen Christina Staphanintyttären sukua	15
Sukusilppua	18
Haarukkapaloja Mouhijärveltä	19
Lapsuusmuistojen kesä Ruovedellä	20
Rajaportin saunan perustajat Maria ja Mooses Lahtinen	22
Ritarihuoneelle uusi aatelistiedon vaalija Gunilla Peräsalosta amanuenssi	24
Kainuun Kemppaisten sukulaisuussuhteita valaisevia tuomiokirjalöytöjä	28
Kaukolainoja Tampereen kaupunginarkistoon	30
Ei nimi miestä pahenna – paitsi Parkanossa	31
Verstaanpitoon vai naimisiin? Vaasalaisten käsityöläismestarien leskien valintoja	32